

Ryki, styczeń 2024 r.

STRATEGIA
ZINTEGROWANYCH INWESTCJI
TERYTORYALNYCH
MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO RYK
NA LATA 2023-2030

Spis treści	1
1. Wstęp	2
2. Synteza diagnozy i założenia do strategii	4
2.1. Podstawowe informacje o gminach współpracujących w ramach Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk.....	4
2.2. Kluczowe wnioski diagnostyczne w sferze przestrzenno-środowiskowej	5
2.3. Kluczowe wnioski diagnostyczne w sferze społecznej	7
2.4. Kluczowe wnioski diagnostyczne w sferze gospodarczej	12
2.5. Kluczowe wnioski diagnostyczne w zakresie infrastruktury	14
2.6. Kluczowe potencjały i bariery rozwojowe MOF RYK	16
3. Cele Związku ZIT MOF Ryk	18
3.1. Cele i kierunki rozwoju	18
3.2. Opis podejścia zintegrowanego	27
3.3. Spójność Strategii ZIT MOF Ryk z dokumentami wyższego rzędu	30
4. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii ZIT	33
4.1. Zasady realizacji Strategii	33
4.2. Struktura zarządzania Strategią	34
4.3. Zmiana Strategii	38
4.4. Monitoring i ocena strategii	38
5. Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych	42
5.1. Partycypacja społeczna na etapie przygotowywania Strategii	42
5.2. Partycypacja społeczna na etapie realizacji strategii i oceny efektów jej realizacji.	43
6. Planowane źródła i formy finansowania	44
Spis rycin	45
Spis tabel.....	45

1. WSTĘP

Samorządy lokalne mierzą się z wieloma wyzwaniami, związanymi z procesami depopulacji, zmianami technologicznymi oraz zjawiskami natury globalnej, jak zmiany klimatyczne czy preferowane modele życia i pracy. Wyzwania te skłaniają samorządy do przemodelowania podejścia do planowania rozwoju, z planowania wyłącznie lokalnego (w granicach administracyjnych własnej gminy) do planowania ponadlokalnego, które identyfikuje płaszczyzny powiązań pomiędzy gminami, stanowiąc następnie podstawę do ustanowienia usystematyzowanej współpracy w wybranym zakresie. Bazując na powyższych przesłankach jednostki samorządu terytorialnego tworzące obszar powiatu ryckiego¹ nawiązały współpracę, której efektem było przygotowanie „Strategii rozwoju ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030”². Założeniem przyjętym w powyższej Strategii jest identyfikacja powiązań funkcjonalnych sześciu gmin oraz ich zasobów (materialnych i niematerialnych), które mogą stać się źródłem przewagi konkurencyjnej całego obszaru partnerstwa. W efekcie wyznaczone zostały cele i przedsięwzięcia, skoncentrowane na uzyskiwaniu korzyści wspólnych dla zaangażowanych gmin i powiatu.

W skład obszaru, dla którego przygotowano strategię rozwoju ponadlokalnego wchodzi miejski obszar funkcjonalny Ryk, obejmujący Ryki (gmina miejsko-wiejska), Dęblin (gmina miejska) oraz Stężycza (gmina wiejska). MOF Ryk został określony w „Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku”³ jako jeden z typów obszarów strategicznej interwencji „Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków lokalnych”. Podstawą wyznaczenia granic MOF były m.in. analizy, które zidentyfikowały współzależności i relacje pomiędzy gminami, a następnie oceniły siłę powiązań funkcjonalnych. Był to wyraz zaadresowania w polityce rozwojowej, zarówno z poziomu krajowego jak i regionalnego, zasady równoważenia rozwoju, a więc wspierania siły rozwojowej mniejszych ośrodków miejskich. Miasta są obszarami koncentracji działalności gospodarczych i usług, generujących pozarolnicze miejsca pracy. Jednocześnie zatłoczenie, gorsza jakość powietrza czy wyższe ceny mieszkań skłaniają wiele osób do zamieszkania na obszarze wiejskim. W związku z tym miasta stają się coraz silniej powiązane z otaczającymi terenami, choćby przez rozszerzenie się zasięgu dojazdów do pracy czy szkoły. Z kolei otaczające je obszary wiejskie tracą typowo rolniczy krajobraz i funkcje, a skutki zabudowy rozlewającej się w chaotyczny sposób powoli stają się problematyczne zarówno dla władz lokalnych (konieczność zapewnienia usług publicznych) jak i dla samych mieszkańców (dłuższy czas dotarcia do pracy czy szkoły, zwiększenie natężenia ruchu pojazdów). Powyższym zjawiskom towarzyszy ogólny trend spadku liczby ludności, który dotyka szczególnie miast.

Wyniki prac nad strategią regionalną, uzupełnione o analizy przeprowadzone dla strategii rozwoju ponadlokalnego⁴, ujawniły specyfikę powiązań w ramach MOF Ryki. W związku z tym gminy tworzące ten układ funkcjonalny postanowiły sformalizować współpracę, aby przy pomocy dedykowanego instrumentu wsparcia – Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych – móc rozwiązać część istotnych dla MOF problemów.

Podstawę formalną przygotowania niniejszej Strategii ZIT stanowią:

¹ Powiat Rycki, Gmina Ryki, Miasto Dęblin, Gmina Kłoczew, Gmina Nowodwór, Gmina Stężycza, Gmina Ułęż

² Strategia rozwoju ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030”, projekt z czerwca 2023r.

³ Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 marca 2021r.

⁴ Pogłębioną diagnozę, identyfikującą zjawiska dla wszystkich gmin powiatu ryckiego, w tym w szczególności tych tworzących MOF Ryk, zawiera „Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Powiatu Ryckiego” opracowana w marcu 2022r.

- Porozumienie międzygminne Nr 1/2023 z dnia 21 marca 2023 r. w sprawie powołania Związku ZIT, mającego na celu współpracę jednostek samorządu terytorialnego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk, służącego realizacji zadań w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, które jest wyrazem przyjęcia przez partnerskie gminy zinstytucjonalizowanej formy współpracy;
- ustawa o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027⁵, która określa wymogi dla przygotowania strategii terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej 2021-2027.

W pracach nad Strategią zastosowano model ekspercko – partycypacyjny zakładający wiodącą rolę ekspertów zewnętrznych oraz udział przedstawicieli różnych grup interesariuszy w procesie opracowania i konsultowania dokumentu Strategii. Ponadto, wykorzystano efekty prac i wnioski dla MOF Ryk formułowane podczas prac nad „Strategią rozwoju ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030”.

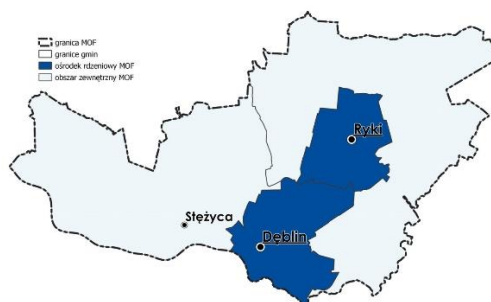
⁵ Na podstawie Art. 34 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz. U. 2022 poz. 1079)

2. SYNTEZA DIAGNOZY I ZAŁOŻENIA DO STRATEGII

2.1. PODSTAWOWE INFORMACJE O GMINACH WSPÓŁPRACUJĄCYCH W RAMACH MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO RYK

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku ma silnie zaznaczone podejście terytorialne. Przejawia się to w ustanowieniu obszarów strategicznej interwencji o znaczeniu regionalnym, będących wyrazem podjętej decyzji o potrzebie szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań SRWL na określonych obszarach województwa. Jednym z typów OSI regionalnych są Miejskie Obszary Funkcjonalne, wyznaczone w celu budowania potencjału rozwojowego oraz wzmacniania istniejących powiązań funkcjonalnych. Zasięgi MOF zostały ustalone na podstawie przeprowadzonej analizy wielokryterialnej, mającej na celu identyfikację miasta lub grupy miast, które oddziałuje ekonomicznie, społecznie, przestrzennie, kulturowo itp. na otaczające gminy, tworząc powiązania funkcjonalne. Wyniki analizy wielokryterialnej zostały poddane konsultacjom z zainteresowanymi samorządami, co pozwoliło na ostateczne ukształtowanie granicy poszczególnych MOF. W gronie MOF ośrodków lokalnych wskazany został MOF Ryk, obejmujący część miejską gminy miejsko-wiejskiej Ryki i gminę miejską Dęblin – jako ośrodek rdzeniowy oraz część wiejską gminy miejsko-wiejskiej Ryki i gminę wiejską Stężycza – jako strefa zewnętrzna MOF.

Ryc. 1. Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk

Źródło: opracowanie własne

Tabela 1 MOF Ryk – podstawowe dane w 2020r.

Gmina	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (os.)
Ryki (gmina miejsko-wiejska)	162	20 214
Dęblin (gmina miejska)	38	15 887
Stężycza (gmina wiejska)	116	5 105
łącznie	316	41 206

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2020

Samorządy tworzące MOF Ryk postanowiły sformalizować dotychczasową współpracę, aby podejmować działania w sposób bardziej spójny, zsynchronizowany i efektywny finansowo. W dniu 21 marca 2023r. zawarte zostało Porozumienie międzygminne nr 1/2023 Miasta Dęblin, Gminy Ryki i Gminy Stężycza „w sprawie powołania Związku ZIT, mającego na celu współpracę jednostek samorządu terytorialnego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk, służącego realizacji zadań w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych”. Określiło ono m.in. cele Związku ZIT, obowiązki i uprawnienia Stron, sposób funkcjonowania Związku, w tym organizację prac ciał opiniodawczo-doradczych, a także sposób organizacji prac nad Strategią ZIT.

2.2. KLUCZOWE WNIOSKI DIAGNOSTYCZNE W SFERZE PRZESTRZENNO-ŚRODOWISKOWEJ

- MOF Ryki położony jest w **północno-zachodniej części województwa lubelskiego**, na styku z województwem mazowieckim. Ośrodek centralny – miasto Ryki – położone jest niemal w połowie drogi pomiędzy Warszawą a Lublinem. Odległość do Warszawy to ok. 100 km, a do Lublina ok. 70 km. W stosunkowo niedużej odległości - ok. 30 km - znajduje się również ośrodek subregionalny Puławy.
- **Strukturę osadniczą MOF** tworzy 47 miejscowości, w tym 2 miasta. Wielkość gmin jest zróżnicowana i jest związana z ich statusem administracyjnym. Najmniejszą powierzchnię ma Dęblin będący gminą miejską. Największą powierzchnią jest gmina Ryki, która dodatkowo ma najbardziej rozbudowaną sieć osiedleńczą (31 miejscowości).
- **Miasto Ryki** – stolica powiatu ryckiego – pełni funkcję ośrodka ponadlokalnego, z dominującą funkcją administracyjną (mają tu swoje siedziby jednostki administracji samorządowej i rządowej), gospodarczą (główne gałęzie gospodarki to rolnictwo, zwłaszcza specjalizujące się w uprawach owocowo-warzywnych, przetwórstwo rolno-spożywcze oraz przemysł) i usługową. Powierzchnia Gminy Ryki obejmuje 162 km², co stanowi 51,3% powierzchni MOF.
- **Miasto Dęblin** ze względu na położenie oraz uwarunkowania gospodarcze i komunikacyjne odgrywa wiodącą rolę ośrodka wyspecjalizowanego, nie tylko na terenie MOF czy powiatu ryckiego, lecz również regionu i kraju. Duże znaczenie ma istniejąca tu infrastruktura obronna m.in.: jednostki wojskowe, Lotnicza Akademia Wojskowa, lotnisko wojskowe oraz podmioty gospodarcze, których działalność związana jest z produkcją wojskową. Miasto jest również ważnym węzłem kolejowym, w którym przecinają się szlaki kolejowe o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym. Miasto zajmuje obszar 38 km², co stanowi 12% powierzchni MOF.
- **Stężycza** to gmina rolnicza, posiadająca bogate walory przyrodnicze i krajobrazowe. Istotnym elementem zasobów przyrodniczych gminy jest Wisła, która stanowi naturalną granicę gminy od strony południowej i zachodniej. Potencjał gospodarczy gminy stanowią również miejscowe bogactwa naturalne, głównie surowce energetyczne i surowce do produkcji materiałów budowlanych oraz warunki glebowo-klimatyczne do produkcji rolnej. Powierzchnia gminy wynosi 116 km², co stanowi 36,7 % powierzchni MOF.
- MOF cechuje się **dobrą dostępnością komunikacyjną**. We wschodniej części (gmina Ryki) przebiega droga ekspresowa S17 Warszawa-Hrebenne, będąca częścią trasy europejskiej E372, łącząca centrum Polski ze wschodnimi przejściami granicznymi. Droga krajowa nr 48 relacji Tomaszów Mazowiecki – Białobrzegi – Kozienice – Dęblin – Kock łączy najważniejsze trasy przebiegające z północy na południe Polski. Duże znaczenie ma również droga wojewódzka nr 801 o znaczeniu ponadregionalnym relacji Warszawa – Maciejowice – Stężycza – Dęblin – Puławy, tzw. Trasa Nadwiślańska, przebiegająca przez zachodnią część MOF. Ponadto analizowany obszar przecinają trasy kolejowe o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym – linia kolejowa nr 7 Warszawa – Dorohusk,

- położona w sieci TEN-T oraz linia kolejowa nr 26 Łuków – Radom. Węzłem kolejowym jest Dęblin.
- **Walory przyrodnicze** są w dużej mierze kształtowane przez przynależność do mezoregionów Dolina Środkowej Wisły (południowo-zachodnia część MOF, głównie obszar gminy Stężycza i miasta Dęblin) oraz Wysoczyzna Żelechowska (pozostała część MOF).
 - Obszar jest **bogaty w wody powierzchniowe**. Poza Wisłą, stanowiącą południowo-zachodnią granicę MOF oraz niewątpliwą atrakcją przyrodniczą i turystyczną, występują tu mniejsze ciek wodne (m.in. Irenka, Zalesianka), naturalne i sztuczne zbiorniki wodne (w tym największy kompleks w Rykach) oraz liczne kanały melioracyjne. W dolinach rzecznych Wisły, Wieprza oraz Irenki, na obszarze gminy Stężycza oraz miasta Dęblin, występują **tereny zagrożone tzw. powodzią stuletnią**. Jest to istotny czynnik wpływający na sposób zagospodarowania tych terenów. Wyniki monitoringu stanu środowiska prowadzonego w latach 2014-2019 wskazują, że **stan/potencjał jednolitych części wód powierzchniowych na analizowanym terenie oceniany jest jako zły**. Z kolei wyniki badań wód podziemnych prowadzonych w 2019 r. przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy pokazują, że zarówno stan ilościowy, jak i stan chemiczny wód podziemnych na terenie powiatu jest dobry, a badane wody odpowiadają II i III klasie czystości.
 - **Potencjał glebowy MOF** w porównaniu do innych części regionu **jest słabszy**. Wśród gruntów ornych przeważają gleby średniej i słabej jakości – IV, V i VI klasy bonitacyjnej, silnie zakwaszone. Wyjątkiem są doliny rzeczne, w tym Wisły i Wieprza, o bardzo żyznych glebach wykształconych na madach rzecznych.
 - Biorąc pod uwagę wszystkie elementy środowiska (oprócz gleb również rzeźbę terenu, klimat, warunki wodne) **wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej**⁶ wynosi od 51 pkt. dla Dębina do 66,2 pkt. dla Ryk (przy 74,1 pkt. dla województwa lubelskiego).
 - Obszar MOF jest również **średnio zasobny w lasy**. Najwyższym wskaźnikiem charakteryzuje się miasto Dęblin (niemal 30%), natomiast wskaźniki dla Stężyczy i Ryk oscylują wokół 20%. Największy kompleks leśny przebiega ukośnie przez centrum MOF obejmując południe gminy Ryki, północną część Dębina oraz wschodni kraniec gminy Stężycza. Drugi większy kompleks leśny położony jest w centralnej części gminy Stężycza. Istotną funkcję uzupełniającą pełni **zieleń miejska**. Tereny pełniące charakter przestrzeni publicznych, zaspokajające podstawowe potrzeby mieszkańców w zakresie rekreacji i wypoczynku, zlokalizowane są przede wszystkim na terenach miejskich – w Dęblinie (w sumie ok. 60 ha) oraz w Rykach (w sumie ok. 23 ha).
 - Obszar MOF charakteryzuje się **słabo rozwiniętą siecią obszarów chronionych**. Obszar Chronionego Krajobrazu Pradolina Wieprza obejmuje południową część gminy Ryki i niewielki skrawek miasta Dęblin. Obszar NATURA 2000 Dolina Środkowej Wisły obejmuje nadrzeczną część Dębina oraz zachodnią część gminy Stężycza. Elementem uzupełniającym jest natomiast duża liczba pomników przyrody, w tym aleja lipowa w Dęblinie wzdłuż drogi nr 801 oraz mniejsze kompleksy i pojedyncze okazy na terenie gminy Ryki. **Stosunkowo niewielka powierzchnia terenów chronionych to dość skromny potencjał z punktu widzenia turystyki czy rekreacji, oznacza jednak znacznie mniejsze bariery dla zagospodarowania przestrzeni na cele gospodarcze**.
 - Według danych Państwowego Instytutu Geologicznego⁷, według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r., na terenie MOF Ryki eksploatowano 4 **złoża surowców mineralnych** (kruszywo w postaci piasków i żwirów). Eksploatacja powierzchniowa, prowadzona na terenie MOF, wywołuje szereg niekorzystnych zmian w środowisku przyrodniczym obszaru

⁶ Wskaźnik na podstawie ocen dokonywanych przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy w Puławach

⁷ Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31 XII 2020 r., Państwowa Służba Geologiczna, Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2021.

- zmianie ulegają warunki wodne oraz warunki bytowania roślin i zwierząt. Trwałym przekształceniom ulega rzeźba terenu i krajobraz, a wyrobiska i hałdy poeksploatacyjne wymagają przeprowadzenia szerokiej rekultywacji terenu po zakończeniu wydobywania.
- Jakość powietrza na terenie MOF jest generalnie dobra. Jednak Monitoring stężeń substancji zanieczyszczających prowadzony dla strefy lubelskiej, do której należy MOF Ryk, wykazuje **przekroczenia dopuszczalnego poziomu benzo(a)pirenu**. Główną przyczyną występowania przekroczeń jest emisja z systemów indywidualnego ogrzewania budynków oraz niekorzystne warunki meteorologiczne głównie w sezonie zimowym. Ponadto, część budynków będących w zarządzie samorządów **nie spełnia aktualnych wymogów dotyczących efektywności energetycznej budynków**. Dążenie do poprawy jakości powietrza, a także trendy związane z korzystaniem z energii (większa konsumpcja przy rosnących cenach) oznacza zatem **konieczność wymiany źródeł ciepła oraz inwestycji pozwalających na oszczędzanie energii**. Czynnikiem sprzyjającym czystości powietrza będzie realizacja zaleceń wojewódzkiego „Programu ochrony powietrza dla strefy lubelskiej”: likwidacja lokalnych źródeł ciepła, wymiana starych, wysokoemisyjnych urządzeń grzewczych opalanych węglem kamiennym na niskoemisyjne piece ekologiczne, termomodernizacja i termorenowacja budynków w celu zmniejszenia zapotrzebowania na ciepło, budowa, modernizacja i rozbudowa sieci ciepłej i gazowej, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, rozbudowa ścieżek rowerowych, rozwój i unowocześnianie transportu zbiorowego, a także edukacja i informowanie mieszkańców.
 - Na terenie MOF **nie notuje się większych problemów z hałasem**, poza miastem Dęblin, gdzie przekroczenia dopuszczalnych poziomów dotyczą hałasu lotniczego oraz hałasu przemysłowego.
 - Powiat rycki położony jest na pograniczu trzech regionów: Lubelszczyzny, Podlasia i Mazowsza, a teren ten był na przestrzeni stuleci miejscem ścierania się różnych kultur i narodowości. Bogata i barwna historia tego terenu ma swoje odzwierciedlenie w licznych **zabytkach** architektury zarówno świeckiej, jak i sakralnej, zespołach pałacowo-ogrodowych i dworskich, zabytkach techniki, a także w obiektach militarnych oraz cmentarzach. Na szczególną uwagę zasługują: zespół pałacowo-parkowy Jabłonowskich w Dęblinie, Twierdza Dęblin, zespół budynków kolejowych (dawnej Kolei Nadwiślańskiej) w Dęblinie, zespół dworsko parkowy w Rykach, kościół parafialny pw. Najświętszego Zbawiciela w Rykach, kościół parafialny p.w. św. Marcina w Stężycy (XV w.). Obiekty zabytkowe świadczą o bogatej przeszłości historycznej badanego obszaru i stanowią ważny element – obok walorów przyrodniczych - potencjał do rozwoju branży turystycznej. Niezbędnym warunkiem w tym zakresie jest jednak stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej oraz prowadzenie skutecznych działań promocyjnych.

2.3. KLUCZOWE WNIOSKI DIAGNOSTYCZNE W SFERZE SPOŁECZNEJ

- Sytuacja gmin tworzących MOF jest relatywnie dobra w zakresie czynników demograficznych uwzględniając ogólnokrajowy charakter takich zjawisk jak starzenie się społeczeństwa i migracje do większych ośrodków miejskich. Nie oznacza to jednak braku konieczności podejmowania działań zapobiegawczych.
- Zgodnie z danymi statystycznymi GUS według stanu na koniec 2020 r. obszar MOF Ryki zamieszkiwało łącznie 41 206 osób, z przewagą kobiet (20 765) nad mężczyznami (20 441).
- Od 2010 r. notuje się systematyczny **spadek liczby mieszkańców**. W stosunku do roku 2010 populacja zmniejszyła się o 2 892 osoby, czyli 6,5%. Ogólny trend przyspieszonego spadku liczby ludności w miastach jest widoczny również na terenie MOF Ryki, gdzie skala ubytku jest większa niż na terenie całego powiatu ryckiego. Najwyższy procentowy spadek mieszkańców nastąpił w Dęblinie – 10,4%, najmniejszy zaś w Gminie Ryki – 3,4%. Co istotne,

wg prognozy demograficznej GUS do 2030r. spadkowy trend utrzyma się, a największy spadek prognozowany jest dla miasta Dęblin (13,4%).

- **Spadek liczby ludności to głównie efekt wyjazdów.** Współczynnik **salda migracji** na analizowanym terenie w 2020 r. osiągnął wartość -4,1‰, wobec -2,2‰ w województwie lubelskim. Z kolei współczynnik **przyrostu naturalnego** – choć ujemny – był w 2020r. korzystniejszy dla MOF Ryki (-3,9 ‰) niż dla województwa lubelskiego (-4,4‰). Emigracja jest najbardziej nasiloną w gminie Ryki, a najmniej w gminie Stężyca. Natomiast w przypadku przyrostu naturalnego sytuacja jest odwrotna – to gmina Stężyca notuje najniższą wartość wskaźnika. Obie wartości świadczą natomiast o **pogarszającej się sytuacji demograficznej MOF Ryk i relatywnie niskiej atrakcyjności obszaru dla osób młodych.** W perspektywie kilku lat poważnym **wyzwaniem może się okazać zapewnienie kadr dla lokalnej gospodarki.** Dalszy spadek liczby osób w wieku produkcyjnym oznaczać może brak pracowników niezbędnych dla zaspokojenia podstawowych usług (tym np. opieki dla rosnącej rzeszy osób starszych) oraz problemy z kadrą o wyższych kwalifikacjach. Oznacza to konieczność podjęcia działań, które zwiększą atrakcyjność zamieszkania na terenie MOF dla osób młodych oraz rodzin z dziećmi.
- Analiza danych dotyczących struktury demograficznej MOF już obecnie wskazuje na **niekorzystną strukturę wiekową populacji** - spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz zwiększanie się grupy osób starszych. Powyższe zjawiska najszybciej postępują na terenie miasta Dęblin, gdzie ¼ mieszkańców to seniorzy (w całym MOF odsetek ten wyniósł 24,1%). Uwzględniając wyniki prognozy demograficznej, w tym zmieniającą się strukturę ludności, konieczne jest dostosowanie działań związanych z rozwojem usług do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych, w tym zarówno usług z zakresu opieki, jak i aktywizacji osób starszych i chorych.
- Cechą charakterystyczną MOF Ryk jest **występowanie na jego obszarze dwóch miast.** Oznacza to, że **usługi społeczne o zasięgu ponadlokalnym są świadczone przez dwa ośrodki**, położone blisko siebie. W gminie Stężyca usługi podstawowe zlokalizowane są głównie w miejscowości gminnej stanowiącej lokalny ośrodek usługowy. Obserwowane trendy demograficzne wywołują zatem pytanie o nowy model dostarczania tych usług (np. poprzez rozwijanie transportu publicznego poprawiającego mobilność mieszkańców, wykorzystanie rozwiązań cyfrowych, uwspólnianie usług i dzielenie się kosztami przez kilka gmin).
- Na terenie MOF **upowszechnia się wychowanie przedszkolne.** Do 26 placówek⁸ w roku szkolnym 2020/2021 uczęszczało 1 394 dzieci i liczba ta zwiększyła się od 2010r. o 11,3%. Powoduje to przekroczenie udziału **dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną** na terenie gmin MOF (89%) w stosunku do średniej regionalnej (87,6%). Miasto Dęblin zanotowało jeszcze wyższą wartość wskaźnika – 93,9%. Aby sprostać zwiększającemu się zapotrzebowaniu rodzin na tego typu opiekę (szczególnie w miastach) należy zwrócić uwagę na zapewnienie odpowiedniej liczby miejsc, a także wysokiego standardu świadczonych usług. Potrzeby w tym zakresie są związane z dostosowaniem placówek (w zakresie infrastruktury, wyposażenia, oferty zajęć dodatkowych) do aktualnych standardów dostępności, sprostania wymogom opieki i edukacji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także umożliwienia realizacji programów rozwojowych. Powyższe potrzeby są zbieżne z wnioskami dotyczącymi infrastruktury edukacyjnej zawartymi w dokumencie „Mapa potrzeb w zakresie infrastruktury edukacyjnej

⁸ przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych i punktów przedszkolnych

i społecznej w województwie lubelskim"⁹. Za najbardziej adekwatne formy wsparcia placówek przedszkolnych i szkolnych uznano: doposażenie obiektu, dostosowanie infrastruktury oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli.

- Z kolei usługa **opieki żłobkowej** dostępna jest w trzech placówkach (2 publiczne i 1 prywatny), które dysponowały łącznie 172 miejscami.
- Edukację **na poziomie podstawowym** zapewnia 19 szkół, w tym 1 szkoła specjalna prowadzona przez samorząd gminny (Miasto Dęblin) oraz 2 szkoły niepubliczne. **Liczba uczniów** w szkołach podstawowych od 2010 wzrosła o 18%, co jest głównie efektem „przejęcia” roczników z likwidowanych gimnazjów (do 2016r. notowano niewielką tendencję spadkową). **Wysoki współczynnik skolaryzacji** (97,4%) świadczy o wysokiej dostępności do edukacji, choć pokazuje, że pewna część uczniów kształci się poza MOF. Należy podkreślić, że oddziały w szkołach są mało liczne - przeciętnie 14 uczniów. Stwarza to dobre warunki do podnoszenia jakości nauczania, ale wywołuje problemy natury finansowej (w ostatnim dziesięcioleciu dwie placówki zostały zlikwidowane). Warunki nauczania znajdują odzwierciedlenie w wynikach **egzaminu ósmoklasistów**, które są porównywalne z wynikami notowanymi dla całego regionu (minimalnie niższe, jeśli chodzi o j. polski, natomiast nieco wyższe, jeśli chodzi o matematykę i j. angielski).
- Wśród **szkół ponadpodstawowych** działających w Rykach oraz Dęblinie **coraz popularniejsze stają się szkoły dające uprawnienia zawodowe**, czyli szkoły branżowe oraz technika. W 2020r. spośród 2 598 uczniów szkół ponadpodstawowych w technikach uczyło się 56,4%, a szkoły branżowe wybrało kolejne 11% młodzieży. Daje to nadzieję na uzupełnianie kadr odchodzących na emeryturę, pod warunkiem zachęcenia młodych do pozostania na terenie MOF. Kształtowanie zmian systemu edukacji i kierunków kształcenia powinno brać pod uwagę zachodzące zmiany popytu na pracę, w szczególności w zakresie poszukiwanych kompetencji i kwalifikacji. Zadowolające są również **wyniki kształcenia** ryckich i dęblńskich szkół. Zdawalność egzaminów maturalnych w szkołach zlokalizowanych na terenie MOF jest nieco wyższa (82%) niż średnio dla województwa lubelskiego (81%). Generalnie słabsze wyniki uzyskali uczniowie uczący się w Dęblinie, choć to uczniowie Ogólnokształcącego Liceum Lotniczego w Dęblinie mogą poszczycić się 100% zdawalnością matur i najwyższymi w powiecie ryckim wynikami z matematyki i jęz. angielskiego.
Problemem jest natomiast **systematycznie spadająca liczba uczniów** (poza przejściowym okresem związanym z reformą edukacji), co oznacza w ostateczności zamykanie placówek edukacyjnych.
- Warto zauważyć, że z oferty edukacyjnej i opiekuńczej na terenie MOF mogą korzystać również dzieci i młodzież z **różnymi stopniami oraz rodzajami niepełnosprawności**. Dodatkowo, młodzież może kontynuować naukę w **szkołach wyższych** w Rykach i Dęblinie, choć ta druga, ze względu na wojskowy charakter, oferuje dość wąską gamę specjalizacji. Ze względu na krajowy zasięg ma natomiast dużą liczbę studentów (1 473 w roku akademickim 2020/2021).
- **Dostęp do usług w zakresie opieki zdrowotnej** - zarówno świadczonych ambulatoryjnie jak i przez szpitale – **jest słabszy niż średnio w województwie lubelskim**. Świadczą o tym wskaźniki dotyczące ilości placówek oraz dostępnych kadr medycznych.
Mieszkańcy MOF mogą uzyskać wsparcie w 25 **placówkach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej**. Przychodnie i praktyki lekarskie świadczą szeroki katalog usług, takich jak udzielanie porad lekarskich (w tym specjalistycznych) i stomatologicznych, wykonywanie

⁹ „Mapa potrzeb w zakresie infrastruktury edukacyjnej i społecznej w województwie lubelskim”, załącznik do uchwały nr CCCXLV/6007/2022 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 14 marca 2022 r.

drobnych zabiegów, usług rehabilitacyjnych. O ograniczonej dostępności mieszkańców MOF świadczy fakt, iż od 2017r. takich placówek ubywa. Ponadto, na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na terenie MOF Ryk przypadało 1 648 osób wobec 1 387 w województwie lubelskim. Pozytywem jest to, że na terenie MOF działają dwa szpitale: w Rykach oraz Dęblinie. Według danych GUS na terenie powiatu ryckiego¹⁰ na 10 tys. mieszkańców przypada jedynie 10 **lekarzy**, wobec 26 na terenie województwa. Jeszcze gorzej prezentują się dane dotyczące liczby **pielęgniarek i położnych**, które przypadają na 10 tys. mieszkańców – wskaźnik ten na terenie powiatu wynosi 32, wobec 67 w województwie lubelskim.

Postępujący proces starzenia się populacji oraz wzrost liczby zachorowań na choroby przewlekłe prognozują wzrost popytu na świadczenia zdrowotne. Przetoczone dane wyraźnie pokazują, że jednostki ochrony zdrowia na terenie MOF Ryk stoją przed poważnym wyzwaniem organizacyjnym, finansowym a także kadrowym.

- Zwiększony **popyt na usługi zdrowotne** jest częściowo pochodną zwiększającej się liczby seniorów. Powoduje to również **presję na zabezpieczenie usług opiekuńczych** dla tej grupy społecznej, a także zadbanie o jak najdłuższą aktywność społeczną i samodzielność. Dotyka to szczególnie miast, gdzie grupa seniorów powiększa się dynamicznie i przewyższa już od kilku lat grupę osób młodych. Poza generowaniem popytu na usługi opiekuńcze czy aktywizacyjne (np. kluby seniora) wywołuje to również potrzebę wprowadzania różnorodnych rozwiązań ułatwiających dostęp do przestrzeni publicznych osobom z różnymi dysfunkcjami.
- W ostatnich latach na terenie MOF Ryki obserwowane jest **ograniczenie potrzeb związanych ze wspieraniem osób będących w trudnej sytuacji życiowej**, i to w tempie przewyższającym dynamikę dla województwa lubelskiego. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej spadła od 2010r. o niemal 59% do poziomu 1 332 osób. W związku z tym zmniejszył się również zasięg ubóstwa: udział osób korzystających ze wsparcia w stosunku do ogólnej populacji wyniósł 3,2%, czyli znacząco poniżej wartości dla województwa (4,9%).
- **Osoby niepełnosprawne bądź niesamodzielne** mogą korzystać z pomocy oferowanej przez Dom Pomocy Społecznej im. Siostry Heleny Drozdowskiej w Leopoldowie, dzienny Ośrodek Wsparcia w Leopoldowie oraz dwa warsztaty terapii zajęciowej: w Rykach oraz w Dęblinie. Należy jednak zauważyć, że w związku z brakiem na terenie całego powiatu zakładów aktywności zawodowej, spółdzielni socjalnych, zakładów pracy chronionej **uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej nie mają możliwości podjęcia zatrudnienia** w warunkach pracy dedykowanych osobom niepełnosprawnym. Biorąc pod uwagę tendencje demograficzne wyzwaniem dla systemu pomocy społecznej będzie zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług świadczonych w środowisku lokalnym. Większy nacisk należy również położyć na rozwój usług w formie zdeinstytucjonalizowanej oraz działania z zakresu integracji społecznej.
- Władze lokalne tworzące MOF Ryki poczyniły wiele inwestycji mających na celu poprawę **dostępu do infrastruktury sportowej oraz kultury**. W każdej gminie funkcjonuje **centrum lub dom kultury**, oferujący szeroką ofertę zajęć i wydarzeń. Jednostki te organizują corocznie ok. 100 wydarzeń, w których uczestniczy w sumie ok. 40 tys. osób. Oprócz tego instytucje otwierają możliwości do funkcjonowania różnych grup artystycznych. Co prawda liczba tych grup uległa ostatnio ograniczeniu, ale odnotowano wzrost liczby ich członków. W instytucjach kultury prowadzone były także liczne koła, kluby i sekcje, tj. systematyczne zajęcia o określonym profilu tematycznym w zorganizowanych grupach. Działalność

¹⁰ Dane dostępne na poziomie powiatowym

kulturalną prowadzą również **biblioteki publiczne i ich filie** (w sumie 11 placówek). W placówkach bibliotecznych w 2020 r. były zarejestrowane tylko 4 894 osoby, przy czym ich liczba w stosunku do roku 2010 spadła o 33,9%. Warto zwrócić uwagę, że statystyczny czytelnik na terenie MOF Ryk jest bardziej aktywny (19,1 wypożyczeń w roku) niż statystyczny czytelnik województwa lubelskiego (16,5 wypożyczeń).

Bazą dla rozwijania działalności społecznej i kulturalnej są również **świetlice wiejskie**. Natomiast unikatową jednostką kultury jest **Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie**, której organizatorem jest Ministerstwo Obrony Narodowej. W 2020 r. muzeum odwiedziło 27 715 osób.

W ostatnich latach obserwowana jest **tendencja do zmiany formy uczestnictwa w kulturze z pasywnej na bardziej aktywną** (spadek czytelnictwa przy jednoczesnym wzroście uczestnictwa imprezach oraz w kołach, klubach i sekcjach działających przy instytucjach kultury), co świadczy o rosnącym zapotrzebowaniu na tego typu usługi (prawdopodobnie związanym ze starzeniem się społeczeństwa) oraz stanowi potencjał dla działalności obywatelskiej.

- Do **infrastruktury sportowej** na obszarze MOF Ryk należy zaliczyć: stadiony sportowe, boiska sportowe, boiska wielofunkcyjne – tzw. Orliki, sale gimnastyczne, place zabaw, siłownie zewnętrzne, pływalnie, strefy aktywności sportowo-rekreacyjnej. Najbardziej rozbudowaną bazę sportową, stanowiącą zaplecze dla organizacji imprez i wydarzeń o charakterze sportowym i rekreacyjnym, posiadają miasta Ryki i Dęblin.
- **Aktywności obywatelskie** mieszkańców MOF przejawiają się głównie poprzez dość wysoką **frekwencję w wyborach** samorządowych (55% wobec 54% w regionie). Na wynik ten „zapracowali” mieszkańcy gminy Ryki (57%), natomiast mieszkańcy gminy Stężycza byli najmniej zainteresowani wpływem na wybór lokalnych władz. W mniejszym stopniu aktywność ta polega na tworzeniu **organizacji pozarządowych**, które miałyby przejmować od samorządu obowiązki związane z realizacją zadań na rzecz mieszkańców. Wskaźnik liczby organizacji społecznych na 1 tys. mieszkańców wyniósł w 2020r. na terenie MOF 3,5, podczas gry w regionie 3,9, a w powiecie 3,6.
- W zakresie **bezpieczeństwa** należy podkreślić relatywnie wysoki poziom wszystkich rodzajów przestępczości oraz zdarzeń wymagających interwencji służb pożarniczych. Do instytucji zapewniających ochronę życia, zdrowia i mienia obywateli na terenie Powiatu ryckiego należą również Komenda Powiatowa Policji w Rykach oraz Komisariat Policji w Dęblinie. Zgodnie z danymi GUS na terenie powiatu ryckiego¹¹ w 2020 r. **popelniono średnio 15,2 przestępstw na 1 000 mieszkańców** powiatu. Należy przy tym zauważyć, że przedmiotowy wskaźnik był zdecydowanie wyższy od średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 13,8. Na terenie MOF Ryk **bezpieczeństwo przeciwpożarowe** zapewnia Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Rykach oraz jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. Poza ochroną mienia podczas pożarów czy innych zdarzeń powyższe jednostki realizują działania prewencyjne. Na terenie Miasta Dęblin funkcjonuje również Wojskowa Straż Pożarna Dęblin-Lotnisko. W 2020 r. **liczba zdarzeń wymagających udziału jednostek ochrony przeciwpożarowej na 1 000 ludności była wyższa** na terenie MOF (20) niż średnio w regionie (13). Pod tym względem najbardziej wymagająca sytuacja była w Rykach (28 zdarzeń na 1 000 ludności).
- **Warunki zamieszkania poprawiają się sukcesywnie**, choć nie wszystkie parametry wydają się być zadowalające. Według stanu na 31 grudnia 2020 r. **zasoby mieszkaniowe** MOF liczyły 15 772 mieszkań, w zdecydowanej większości jest to budownictwo indywidualne.

¹¹ Dane dostępne w układzie powiatowym

Od 2010r. rocznie oddawano do użytku ok. 43 mieszkań. Wskaźnik **liczby mieszkań na 1 000 mieszkańców**, stanowiący statystyczną miarę dostępności mieszkań, w 2020 r. wynosił 382,8 (nieco powyżej średniej dla regionu wynoszącej 378,9). Najmniejszą dostępnością (344) charakteryzuje się gmina Ryki, ale przeciętna wielkość mieszkania (83,6m²) jest tu największa.

2.4. KLUCZOWE WNIOSKI DIAGNOSTYCZNE W SFERZE GOSPODARCZEJ

- **Cechą charakterystyczną** MOF Ryki jest funkcjonowanie na jego terenie **dwóch miast**. Jednak **struktura użytkowania terenu wskazuje na wciąż istotną rolę funkcji rolniczych**.
- Według ewidencji geodezyjnej (stan na dzień 1 stycznia 2014 r.) **największą część terenu** MOF stanowią użytki rolne (64,1%). Grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią jedynie 5,7% obszaru, przy czym największym udziałem gruntów zabudowanych charakteryzuje się Miasto Dęblin – 13,4%. W gruntach zabudowanych najwyższe udziały w powierzchni mają tereny komunikacyjne (62%), tereny mieszkaniowe (15%), inne tereny zabudowane (8,5%) oraz tereny przemysłowe (7,8%).
- Zgodnie z danymi GUS uzyskanymi w ramach Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. na terenie MOF funkcjonowały 3 934 **gospodarstwa rolne**. Niemal połowę stanowiły gospodarstwa małe (1-5 ha), a ponad ¼ bardzo małe – poniżej 1 ha. Warunki glebowe (przewaga gleb średnich i słabych) oraz klimatyczne sprawiają, że **w uprawach** dominują zboża, ale ważne miejsce zajmują uprawy sadownicze (głównie wiśnia), owoców miękkich (truskawka, malina, porzeczka) oraz warzyw gruntowych. Ponadto, duże zasoby obiektów stawowych stwarzają dogodne warunki do rozwoju **gospodarki rybackiej**. **W hodowli zwierząt gospodarskich** dominowały tradycyjne kierunki – najwięcej gospodarstw na obszarze powiatu prowadziło hodowlę drobiu, bydła i trzody chlewnej.
- Na terenie MOF na koniec 2020 r. **w rejestrze REGON zarejestrowanych** było 3 369 podmiotów gospodarczych. W ostatniej dekadzie widoczne jest zwiększenie dynamiki przyrostu przedsiębiorstw. O ile na początku analizowanego okresu w ciągu roku przybywało ok. 10 firm, to pomiędzy 2019 a 2020r. przybyło ich 93. Należy przy tym zauważyć, że Dęblin w tym okresie charakteryzował się spadkiem liczby podmiotów gospodarki narodowej, co można wiązać z niekorzystnymi w stosunku do pozostałych gmin trendami demograficznymi.
- Pozytywny trend zwiększania się liczby przedsiębiorstw nie przełożył się jeszcze na wyrównanie dysproporcji w zakresie **wskaźnika przedsiębiorczości**. Wartość dla regionu w 2020r. (92 podmioty wpisane do REGON na 1 000 ludności) została osiągnięta jedynie w gminie Ryki, cały MOF natomiast zanotował wartość niższą - 82. Częściowo można to wyjaśnić **strukturą wielkościową przedsiębiorstw**. Zdecydowana większość podmiotów gospodarki narodowej należała do mikroprzedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób, jednak na obszarze miasta Dęblin w 2020r. zarejestrowane były 3 duże podmioty: 2 zatrudniające od 250 do 999 pracowników oraz 1 zatrudniający ponad 1 000 pracowników.
- Samorządy lokalne podejmują działania na rzecz wspierania rozwoju sektora gospodarczego, m.in. poprzez ułatwianie inwestowania. **Oferta terenów inwestycyjnych** na obszarze MOF obejmuje tereny w Dęblinie oraz Rykach o powierzchni ok. 9 ha, przy czym są one tylko częściowo uzbrojone. Dodatkowy obszar inwestycyjny należy do Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK WISŁOSAN.
- W ciągu dziesięciolecia 2010-2020 **sytuacja na rynku pracy** na terenie MOF – mimo oczywistych fluktuacji - **generalnie się poprawiła**. Należy jednak zauważyć, że **siła rynków**

pracy Ryk i Dęblina jest relatywnie słaba w porównaniu do sąsiednich ośrodków o podobnej wielkości i funkcjach.

Liczba pracujących w 2020r. na terenie MOF wyniosła 8 116 osób, o 555 osób więcej niż na początku badanego okresu. **Wskaźnik zatrudnienia**, prezentujący liczbę osób pracujących na 1 000 mieszkańców, ukształtował się na poziomie 197 osób, a więc wyższym niż wartość dla regionu (189). Jednak wskaźnik ten w Rykach (189) oraz Dęblinie (228) był niższy niż w pobliskich miastach powiatowych (Parczew 242, Łuków 318, Radzyń Podlaski 355), a także wielu innych tego typu ośrodkach regionu. Może to wynikać z niższej aktywności mieszkańców, ale również struktury demograficznej (z malejącą grupą osób w wieku produkcyjnym, a rosnącą seniorów).

Podobnie do obserwowanego trendu w województwie lubelskim w latach 2013-2021 **liczba osób bezrobotnych** na terenie MOF Ryk systematycznie spadała, z niewielką zwyżką w 2020r., którą można wiązać z reperkusjami pandemii COVID-19. W 2021r. osób bezrobotnych było 1 079. W przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2020 MOF zanotował wskaźnik 5,2, a więc niższy od regionalnego (6,1), wyższy natomiast w porównaniu do sąsiednich miast powiatowych.

Mimo wzrostu liczby osób pracujących i jednoczesnego spadku liczby osób bezrobotnych w ostatnich latach, MOF zmagają się z licznymi **problemami związanymi ze strukturą bezrobocia**. Najistotniejszym problemem MOF jest **bezrobocie długotrwałe**, dotyczące 57,2% zarejestrowanych bezrobotnych oraz bezrobocie osób powyżej 50 roku życia (26,4% ogółu bezrobotnych). W przyszłości rodzić to będzie obawy o realność przywrócenia części osób bezrobotnych na rynek pracy. Cechą charakterystyczną bezrobocia w Rykach i Dęblinie jest dość wysoki (w porównaniu z większością miast powiatowych) odsetek osób młodych do 30 roku życia (odpowiednio 33,4% oraz 24,7%). Będzie ono skutkowało przyciąganiem młodych mieszkańców przez większe ośrodki. W przypadku zapewnienia wysokiej jakości życia i upowszechniania się telepracy lub wahadłowych dojazdów do pracy może być to zjawisko korzystne dla MOF Ryk. Jednak, jeżeli wraz z przemieszczaniem się za miejscem pracy nastąpi zmiana miejsca zamieszkania to doprowadzi to do nasilenia się negatywnych zjawisk demograficznych.

- Jedną z dziedzin wspomagających rozwój MOF może być działalność turystyczna. Co prawda MOF **nie ma jeszcze bogatych tradycji związanych z turystyką, jednak dysponuje pewnym potencjałem w tym zakresie**. Obszary predystynowane do rozwoju turystyki i rekreacji na terenie MOF Ryk związane są z dziedzictwem kulturowym, jak również z walorami przyrodniczymi. Z perspektywy turystyki kwalifikowanej warto podkreślić potencjał w zakresie turystyki i rekreacji oparty na zasobach wodnych (rzeki Wisła i Wieprz oraz liczne stawy i inne zbiorniki wodne). Wyróżnikiem tego obszaru są tradycje lotnicze w Dęblinie (w tym Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie).

Na obszarze MOF w 2020 r. w **Sekcji I „Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi” działało** 86 podmiotów, w tym 3 obiekty zakwaterowania zbiorowego objętych statystyką publiczną: 2 w Gminie Ryki oraz 1 w Dęblinie. Dysponowały one 153 miejscami. Na obszarach wiejskich znajdują się również obiekty noclegowe zakwaterowania indywidualnego – kwatery prywatne i gospodarstwa agroturystyczne, nieobjęte statystyką publiczną, które mogą być miejscem odpoczynku oraz punktem wypadowym dla zwiedzania i korzystania z atrakcji dostępnych na tym obszarze.

Teren MOF nie jest na tyle atrakcyjny, aby mógł stać się obszarem turystycznym o randze krajowej, może natomiast zyskać pozycję ważnego ośrodka turystycznego o znaczeniu regionalnym. Niezbędnym warunkiem w tym zakresie jest jednak stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej, tworzenie nowych, sieciowych produktów turystycznych oraz prowadzenie skutecznych działań promocyjnych.

- Istotnym uwarunkowaniem dla prowadzonej polityki rozwoju na poziomie lokalnym jest sytuacja budżetowa samorządów. **Sytuacja finansowa gmin MOF była dość stabilna.** Należy jednak zwrócić uwagę, iż zdarzały się **lata z deficytami**, a od 2015r. widać **tendencję do spadku niezależności budżetowej.**

W 2020 r. **dochody** gmin MOF wyniosły łącznie 226,6 mln zł, a **wydatki** 226,4 mln zł. Od 2010r. nadwyżkę budżetową zanotowano w pięciu latach, natomiast deficyt – w sześciu latach. Wiąże się to często z faktem, iż samorzady dokonują znaczących inwestycji w sytuacji zapewnienia finansowania zewnętrznego.

Należy również podkreślić, że dochody rosły w tempie szybszym (218%) niż wydatki (181%). Średni **dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca** (5 465,74 zł) **był nieznacznie niższy od średniego dochodu na 1 mieszkańca województwa lubelskiego** w gminach bez miast na prawach powiatu (5 546,68 zł). Co istotne, gminy MOF wciąż wykazują **dość wysoki udział dochodów własnych w dochodach ogółem** (w zależności od roku było to od 39% do 50%), ale z tendencją spadkową. Oznacza to, że stopniowo gminy MOF będą miały coraz mniejszą dowolność w kształtowaniu swoich wydatków.

Również **saldo budżetu bieżącego gmin było zazwyczaj dodatnie** (jedynie w 2010 r. w Gminie Ryki oraz w 2017 r. w Gminie Stężycza odnotowano ujemny wynik operacyjny), co oznacza, że wydatki bieżące tych jednostek znalazły pełne pokrycie w dochodach bieżących bez konieczności zaciągania zobowiązań, aby je sfinansować. Dodatkowo gminy posiadały nadwyżkę wolnych środków, które mogły przeznaczyć na wydatki o charakterze inwestycyjnym lub spłatę długu. Pozwoliło to na realizację wielu projektów rozwojowych, w tym z zaangażowaniem wsparcia zewnętrznego.

2.5. KLUCZOWE WNIOSKI DIAGNOSTYCZNE W ZAKRESIE INFRASTRUKTURY

- Obszar MOF cechuje się **dobrą dostępnością komunikacyjną drogową i kolejową.** Dostępność zewnętrzna zapewniana jest przez sieć podstawową. Tworzą ją: **droga ekspresowa S17** Warszawa-Hrebenne (we wschodniej części MOF), **droga wojewódzka nr 801** o znaczeniu ponadregionalnym relacji Warszawa – Maciejowice – Stężycza – Dęblin – Puławy, tzw. Trasa Nadwiślańska (w zachodniej części) oraz spinająca je w układzie równoleżnikowym **droga krajowa nr 48** relacji Tomaszów Mazowiecki – Białobrzegi – Kozienice – Dęblin – Kock. Wewnętrzna komunikację zapewniają drogi **wojewódzkie, drogi powiatowe i gminne.** Drogi te stanowią podstawową sieć drogową niezbędną do obsługi zapotrzebowania komunikacyjnego lokalnej społeczności oraz zapewnienia powiązań jednostek z drogami wyższej kategorii.

Pomimo zadowalających wskaźników dotyczących gęstości dróg czy udziału dróg o nawierzchni twardej dróg lokalnych należy zauważyć, że **jakość dróg gminnych i powiatowych jest wciąż niedostateczna.** Problem stanowi zły stan techniczny dróg (zwłaszcza lokalnych), niewystarczające nakłady inwestycyjne na system drogowy oraz wzrastająca liczba pojazdów, a tym samym wzmożony ruch samochodowy na drogach i znaczna liczba wypadków drogowych. Do problemów transportowych zaliczyć należy również niedostatecznie rozwinięty układ dróg rowerowych oraz brak infrastruktury dla pieszych (chodniki) poza terenami miejskimi.

Sieć drogową uzupełniają **trasy kolejowe** o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym: linia kolejowa nr 7 Warszawa – Dorohusk – granica państwa, położona w sieci TEN-T, linia kolejowa nr 26 Łuków – Radom; linia kolejowa nr 579 Stawy – Dęblin oraz linia kolejowa nr 580 Wieprz – Wisła.

Usługi w zakresie **zbiorowego przewozu osób** świadczone są głównie przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Rykach. Podstawową działalnością

przedsiębiorstwa jest przewóz osób w komunikacji podmiejskiej, międzymiastowej i dalekobieżnej. Spółka realizuje również przewozy autobusowe o charakterze użyteczności publicznej, finansowane ze środków Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych. W ramach przedmiotowych linii zostały podpisane porozumienia z gminami: Kłoczew, Stężycza, Ułęż, Nowodwór oraz z Powiatem ryckim. Organizatorem publicznego transportu zbiorowego na terenie Miasta Dęblin jest natomiast Miasto Puławy. Alternatywnym środkiem transportu publicznego w powiązaniach zewnętrznych i wewnętrznych są przewoźnicy prywatni (linie mikrobusowe i autobusowe).

Na przestrzeni ostatnich lat należy dostrzec pozytywny wzrost **poziomu pokrycia obszaru infrastrukturą szerokopasmową**, umożliwiającą korzystanie z usług dostępu do Internetu. Jednakże wciąż istnieje wiele miejsc (punktów adresowych), które nie znajdują się w zasięgu sieci dostępu do Internetu, a MOF (w szczególności miasto Dęblin) charakteryzuje się relatywnie niskim wskaźnikiem penetracji budynkowej. Należy również zauważyć, że na terenie MOF utrzymuje się **niski poziom kompetencji cyfrowych** – instytucji publicznych, przedsiębiorstw oraz mieszkańców, co znajduje wyraz w niedostatecznym wykorzystaniu możliwości, jakie oferują technologie cyfrowe. Z kolei „Program rozwoju kompetencji cyfrowych”¹² stwierdza, że „wartość indeksu DESI dla Polski wskazuje na konieczność intensyfikacji działań w zakresie transformacji cyfrowej”¹³. W 2021 r. Polska zajęła 24. miejsce na 27 państw członkowskich, a jeśli chodzi o komponent „cyfrowe usługi publiczne” Polska wyprzedza jedynie 5 państw w UE. Mieszkańcy MOF oczekują wysokiej dostępności usług publicznych, tj. świadczenia ich w dowolnym czasie, w tym w sposób zdalny oraz szybkiego załatwiania spraw urzędowych. Poszczególne gminy wchodzące w skład MOF podejmowały dotąd działania w tym zakresie, jednak były one nieskoordynowane, wskutek czego każda z gmin prezentuje obecnie różny stopień informatyzacji, a co za tym idzie zapewnia mieszkańcom odmienne możliwości korzystania z usług elektronicznych (lub nie zapewnia ich w ogóle). „Program rozwoju kompetencji cyfrowych” podkreśla również, że dostępność i jakość świadczonych usług online oraz informacji udostępnianych przez administrację publiczną jest pochodną poziomu kompetencji jej pracowników.

- Obszar MOF jest dość dobrze wyposażony w **infrastrukturę wodociągową**. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej wynosił w 2020 r. 88,3% (nieco powyżej średniej dla województwa wynoszącej 87,4%). Natomiast **wyzwaniem pozostaje gospodarka ściekowa**. Z kanalizacji zbiorowej korzystało tylko 51,4% mieszkańców (przy wskaźniku regionalnym 53,9%), a wiele gospodarstw zamienia szczelne zbiorniki bezodpływowe na przydomowe oczyszczalnie ścieków. Odpowiednia **gospodarka ściekowa jest warunkiem poprawy czystości wód, ale również ochrony gleb**.
- **Do sieci gazowej** przyłączona jest blisko połowa mieszkańców (44,7%), natomiast **sieć ciepłownicza** zlokalizowana jest wyłącznie na terenie miasta Dęblin. Zaopatrzenie gospodarstw domowych zlokalizowanych na pozostałym terenie odbywa się z indywidualnych źródeł. Dominują domowe kotłownie na paliwo stałe: węgiel lub drewno, mieszane oraz gazowe. Źródła te tworzą tzw. niską emisję, która pogarsza stan środowiska naturalnego obszaru. Zgodnie z *Programem rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego* obszar powiatu ryckiego został zaliczony

¹² „Program rozwoju kompetencji cyfrowych”, projekt z lipca 2022r. skierowany do konsultacji społecznych, Ministerstwo Cyfryzacji

¹³ Ibidem. Wskaźnik DESI to Indeks Cyfrowej Gospodarki i Społeczeństwa Cyfrowego, który syntetyzuje osiągnięcia poszczególnych krajów w czterech wymiarach: kapitał ludzki, łączność (dostęp do Internetu), integracja technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach, cyfrowe usługi publiczne.

do obszarów posiadających **korzystne warunki do wykorzystania i rozwoju odnawialnych źródeł energii**, w szczególności: energii słonecznej, biomasy z użytków zielonych, ale również wód geotermalnych (Ryki, Stężycza).

- Podstawowym źródłem zasilania odbiorców **w energię elektryczną** są dwa główne punkty zasilania 110 kV w Dęblinie oraz w Rykach. Przez teren powiatu przebiegają trzy linie wysokiego napięcia 110 kV o relacjach Sobolew – Ryki, Dęblin – Ryki oraz Dęblin – Puławy. Należy jednak zauważyć, że część istniejących linii elektroenergetycznych – w szczególności na terenach wiejskich wymaga modernizacji i remontu. **Istniejące sieci przesyłowe** oraz infrastruktura energetyczna jest również **niedostosowana do wzrastającej liczby odbiorców i instalacji fotowoltaicznych**.
- W 2020 r. na terenie MOF wytworzono 9 582,82 ton **odpadów komunalnych**, a statystyczny mieszkaniec MOF Ryk wytworzył ich 231 kg, co jest porównywalne z wartością dla województwa (248 kg). Pozytywny jest fakt, że ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie z roku na rok rośnie. Niepokoi natomiast to, że na terenie MOF tylko 33,9% odpadów zbieranych jest selektywnie. Głównym wyzwaniem w gospodarce odpadami na najbliższe lata jest przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym poprzez minimalizowanie ilości wytwarzanych odpadów oraz wykorzystywanie odpadów nieuniknionych jako zasobu dzięki procesom recyklingu.

2.6. KLUCZOWE POTENCJAŁY I BARIERY ROZWOJOWE MOF RYK

Żadna z gmin MOF Ryk nie została zaliczona do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, co oznacza, że parametry wykorzystane do wyznaczenia krajowych OSI nie wykazały występowania szczególnie istotnych zapóźnień rozwojowych. Przeprowadzona analiza sytuacji wskazuje jednak na szereg problemów i wyzwań, z jakimi musi zmierzyć się lokalna wspólnota. Istotne będzie wykorzystanie wewnętrznych zasobów i potencjałów, a także trendów globalnych, które mogą sprzyjać prorozwojowym działaniom. Najważniejsze czynniki - zarówno o charakterze pozytywnym jak i negatywnym - wpływające na przyszły rozwój MOF Ryk zostały ujęte w Tabeli 2.

Tabela 2 Kluczowe potencjały i bariery rozwojowe MOF Ryk

Zasoby i potencjały rozwojowe	Problemy i bariery rozwojowe
<ul style="list-style-type: none"> ▪ dobra dostępność komunikacyjna oraz położenie w niedużej odległości od dużych ośrodków, sprzyjające łączeniu zamieszkania na terenie MOF z atrakcyjną pracą w aglomeracji warszawskiej lub obszarze metropolitalnym Lublina; ▪ dwa miasta pełniące istotne funkcje w skali regionalnej i krajowej: Ryki jako miasto powiatowe, Dęblin jako ośrodek wyspecjalizowany, z bogatymi tradycjami lotniczymi; ▪ dostępne tereny inwestycyjne; ▪ generalnie czyste środowisko jako istotny czynnik dobrej jakości życia; ▪ najkorzystniejsze w województwie lubelskim warunki agroklimatyczne dla uprawy owoców miękkich oraz rozwoju gospodarstw sadowniczych; ▪ korzystne warunki do wykorzystania i rozwoju odnawialnych źródeł energii, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ negatywne procesy demograficzne (depopulacja, starzenie się społeczeństwa), które mogą wywołać problemy z dostępem do kadr dla gospodarki oraz będą zmieniać zapotrzebowanie na różne rodzaje usług społecznych; ▪ mało atrakcyjny rynek pracy, z niewielką liczbą atrakcyjnych miejsc pracy, skutkujący nasiloną emigracją; ▪ zagrożenie ze strony dużych ośrodków odpływem ludzi za pracą; ▪ bezrobocie strukturalne - bezrobocie długotrwałe, bezrobocie osób młodych; ▪ niski wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej ograniczający dobór roślin uprawnych; ▪ niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców i słabo zorganizowane tereny inwestycyjne;

<p>w szczególności: energii słonecznej i biomasy z użytków zielonych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ świadomość i zainteresowanie władz lokalnych oraz mieszkańców podejmowaniem działań proekologicznych; ▪ mnogość rzek i zbiorników wodnych różnej wielkości i o różnym charakterze, umożliwiających rozwijanie gospodarki rybackiej, usług rekreacyjnych i turystycznych; ▪ bogate dziedzictwo kulturowe i działalność jednostek kultury, sprzyjające budowaniu poczucia lokalnej tożsamości oraz kreowaniu atrakcyjnej oferty dla turystów; ▪ rosnące zainteresowanie edukacją przedszkolną, które ułatwia rodzicom powrót na rynek pracy oraz jest inwestycją w przyszłe kadry; ▪ dość stabilna sytuacja finansowa partnerskich samorządów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ trudność z dyskontowaniem zasobów przyrodniczych i kulturowych do tworzenia atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców oraz turystów; ▪ okresowo zła jakość powietrza, wynikająca z przestarzałych systemów ogrzewania; ▪ infrastruktura energetyczna niedostosowana do wzrastającej liczby odbiorców i instalacji fotowoltaicznych; ▪ rosnące ceny energii, wywołujące zwiększone wydatki na ten cel kosztem innych dziedzin; ▪ ograniczony dostęp do szerokopasmowego Internetu w połączeniu z niskim poziomem kompetencji cyfrowych instytucji, przedsiębiorstw oraz mieszkańców, skutkujący niedostatecznym wykorzystaniem możliwości, jakie dają technologie cyfrowe; ▪ niedobór personelu medycznego w kontekście wzrostu popytu na usługi zdrowotne przy przyspieszonym procesie starzenia społeczeństwa; ▪ niska aktywność społeczna; która może prowadzić do powiększania się grupy osób zagrożonych marginalizacją; ▪ zmiany struktury dochodów JST (zmniejszanie się roli dochodów własnych) oraz zwiększenie roli instrumentów zwrotnych w polityce spójności 2021-2027
---	--

Źródło: opracowanie własne

Głównym wyzwaniem rozwojowym MOF Ryk jest zatrzymanie talentów na terenie MOF, zahamowanie odpływu młodych ludzi i przyciągnięcie nowych mieszkańców poprzez stworzenie im dobrych warunków życia i samorealizacji. Będzie to oznaczało wypracowanie nowego modelu współpracy w ramach partnerskich gmin zapewniającego:

- dostęp do **wysokiej jakości usług publicznych** w kontekście obserwowanych zmian demograficznych, stylu życia i aspiracji mieszkańców;
- bardziej **efektywne i racjonalne inwestowanie** oraz **finansowanie działań w układzie ponadlokalnym** (odejście od modelu konkurencji pomiędzy gminami Ryki, Dęblin i Stężyca o mieszkańca czy przedsiębiorcę);
- bardziej **efektywne wykorzystanie zasobów partnerstwa** do generowania opłacalnych działalności gospodarczych;
- **zwiększenie atrakcyjności MOF Ryk do zamieszkania** (w wymiarze gospodarczym, społecznym i infrastrukturalnym) i wykorzystania jego położenia pomiędzy Warszawą a Lublinem;
- **wzmacnianie kapitału społecznego**, w szczególności postaw społecznych charakteryzujących się otwartością, zaufaniem.

3. CELE ZWIĄZKU ZIT MOF RYK

Niniejszy rozdział prezentuje opis części projekcyjnej Strategii ZIT.

Punkt wyjścia stanowi **cel nadrzędny**, definiujący istotę zawiązania partnerstwa (Związku ZIT).

Celowi temu podporządkowano dwa **cele strategiczne**, wybrane zgodnie z zasadą koncentracji tematycznej. Odwołują się one do stwierdzonych problemów oraz potencjałów MOF czy też szans płynących z otoczenia zewnętrznego (zmiana trendów, polityki publiczne).

W ramach każdego z celów określono **kierunki działań** wraz z ich odniesieniem do celów szczegółowych programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.

Ostatnim elementem jest **wykaz projektów**, będących efektem przejścia od fazy diagnostycznej (jakimi potencjałami dysponuje MOF i z jakimi wyzwaniem musi się zmierzyć) po opisanie ogólnych założeń projektów (jakie działania należy podjąć). Proces ten przeprowadzony został w kilku etapach:

- **refleksja na temat problemów, potrzeb i potencjałów** prowadzona była głównie w fazie diagnostycznej. Informacje w tym zakresie pozyskiwane były z różnych dostępnych źródeł (statystyka, opracowania, dane administracyjne) oraz dyskusję podczas warsztatów i spotkań z partnerami społecznymi i gospodarczymi. Powyższe formy interakcji z mieszkańcami pozwoliły na określenie dziedzin wymagających podjęcia szczególnej interwencji oraz zidentyfikowanie konkretnych (choć jeszcze bardzo ogólnych) pomysłów realizacyjnych;
- **zgłaszanie wstępnych propozycji projektowych** przez władze gmin tworzących MOF. Wstępne propozycje formułowane były na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz wiedzy i doświadczenia osób uczestniczących w spotkaniach i warsztatach;
- **analiza i ocena wstępnych propozycji projektowych** pod kątem zgodności z przyjętymi celami i kierunkami działań, a dodatkowo zgodność z wymogami instrumentu ZIT (w tym: zakres tematyczny, alokacja finansowa dla MOF Ryk, komplementarność, zintegrowanie oraz wymiar partnerski projektów). W uzasadnionych przypadkach dokonywano uzupełnień i/lub grupowania w pakiety projektowe.

3.1. CELE I KIERUNKI ROZWOJU

Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk przynależy do szerszego układu współpracy, dla którego politykę rozwoju określa „Strategia rozwoju ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030”. W związku z tym niniejsza Strategia ZIT MOF Ryk stanowi rozwinięcie wybranych wątków strategii ponadlokalnej, które są szczególnie istotne dla wzmocnienia pozycji miast i całego MOF w strukturze osadniczej regionu, a jednocześnie wymagają zharmonizowanych działań trzech partnerskich samorządów. Tym samym realizacja Strategii ZIT MOF będzie przyczyniała się do urzeczywistnienia wizji rozwoju Partnerstwa Powiatu Ryckiego.

Poza przyjętą polityką rozwojową określoną w strategii rozwoju ponadlokalnego na ostateczny kształt celów ZIT MOF wpłynęły:

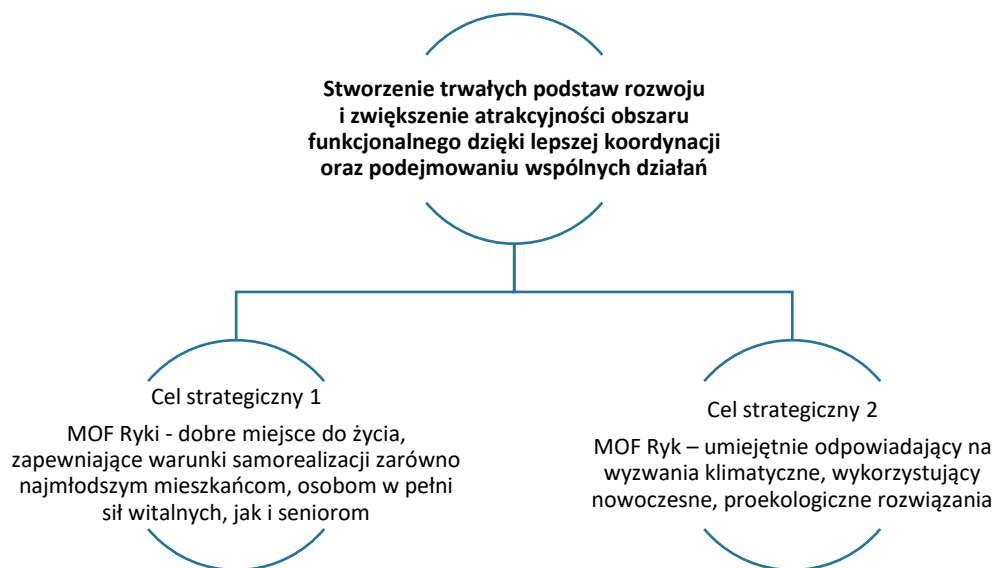
- wyniki analizy danych społeczno-gospodarczych i przestrzennych, które pokazały atuty MOF, ale i istniejące luki i potrzeby interwencji;
- opinie mieszkańców uzyskane w procesie partycypacji (w tym konsultacji społecznych);
- przyjęta regionalna polityka rozwojowa dla miejskich obszarów funkcjonalnych.

Cel nadrzędny został oparty o kluczowe wartości, wokół których zawiązał się i chce działać Związek ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk.

Celem nadrzędnym Związku ZIT MOF Ryk jest stworzenie trwałych podstaw rozwoju i zwiększenie atrakcyjności obszaru funkcjonalnego dzięki lepszej koordynacji oraz podejmowaniu wspólnych działań.

Odpowiedzią na główne wyzwanie rozwojowe MOF Ryk, zdefiniowane w rozdziale 2.6. *Kluczowe potencjały i bariery rozwojowe MOF Ryk*, jest koncentracja na osiągnięciu 2 celów strategicznych. Zakres działań przewidzianych do realizacji w ramach poszczególnych celów jest w dużej mierze komplementarny, co stanowi jeden z wymiarów zintegrowanego podejścia do kształtowania polityki rozwoju obszaru MOF Ryk.

Ryc. 2. Schemat celów Strategii ZIT MOF

Źródło: opracowanie własne

Cel strategiczny 1. MOF Ryki - dobre miejsce do życia, zapewniające warunki samorealizacji zarówno najmłodszym mieszkańcom, osobom w pełni sił witalnych, jak i seniorom

Podstawowymi problemami MOF Ryk jest spadek liczby mieszkańców oraz szybko postępujące starzenie się społeczeństwa. Powyższe trendy demograficzne rodzą nowe wyzwania i potrzeby w zakresie form i zakresu świadczonych usług społecznych, a także zapewnienia kadr dla gospodarki i usług w przyszłości.

Cel nr 1 powiązany jest z istotnym problemem jakim jest niewystarczająca liczba wysokiej jakości miejsc pracy. Skutkuje to m.in. odpływem wielu młodych, aktywnych i kreatywnych osób. Poza czynnikami gospodarczymi (miejsca pracy) istotnymi czynnikami zachęcającymi ludzi młodych do osiedlania się jest dostępność i wysoki poziom usług społecznych. W szczególności należy zadbać o dostępność oraz wysoką jakość opieki przedszkolnej. Jest to czynnik istotny w godzeniu pracy z życiem rodzinnym, a jednocześnie daje dzieciom solidne podstawy do nauki oraz pracy na dalszych etapach życia. Dla rodzin z dziećmi ważna jest również oferta spędzania czasu wolnego, a ta jest na terenie MOF dość słabo rozwinięta i rozproszona. Ograniczenie emigracji z pewnością wpłynie pozytywnie na strukturę wiekową ludności, jednak powiększająca się grupa seniorów będzie potrzebowała dostępu do usług zapewniających przedłużenie ich samodzielności oraz opieki. Należy również podkreślić, że ważnym narzędziem w podnoszeniu atrakcyjności zamieszkania mogą być rozwiązania zdalne. Dotyczy to zarówno możliwości korzystania z niektórych usług publicznych jak i możliwości załatwiania spraw urzędowych w dogodnym dla mieszkańca miejscu i czasie, przy oszczędności czasu i innych zasobów. Wymaga to jednak zapewnienia dobrej jakości Internetu, odpowiedniego wyposażenia służb publicznych oraz wzmacniania kompetencji cyfrowych wszystkich mieszkańców MOF, co obecnie nie jest w pełni zapewnione.

Osiągnięcie celu będzie związane z wykorzystaniem następujących walorów obszaru partnerstwa:

- dobra dostępność komunikacyjna oraz położenie w niedużej odległości od dużych ośrodków, sprzyjające łączeniu zamieszkania na terenie MOF z atrakcyjną pracą w aglomeracji warszawskiej lub obszarze metropolitalnym Lublina;
- generalnie czyste środowisko jako istotny czynnik dobrej jakości życia;
- mnogość rzek i zbiorników wodnych różnej wielkości i o różnym charakterze, umożliwiających rozwijanie gospodarki rybackiej, usług rekreacyjnych i turystycznych;
- bogate dziedzictwo kulturowe i działalność jednostek kultury, sprzyjające budowaniu poczucia lokalnej tożsamości oraz kreowaniu atrakcyjnej oferty dla turystów;
- rosnące zainteresowanie edukacją przedszkolną, które ułatwia rodzicom powrót na rynek pracy oraz jest inwestycją w przyszłe kadry.

Kierunki działań:

- poprawa standardu świadczenia usług w placówkach wychowania przedszkolnego (w tym modernizacja obiektów, doposażenie w niezbędny sprzęt);
- wyrównywanie szans dzieci w wieku przedszkolnym przez dostosowanie działalności placówek wychowania przedszkolnego do opieki nad dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;

- podniesienie jakości i rozszerzenie wachlarza zajęć dostępnych w placówkach wychowania przedszkolnego;
- popularyzacja aktywnego stylu życia poprzez tworzenie nowych „zielonych” miejsc wypoczynku i aktywności społecznej, atrakcyjnych dla rodzin z dziećmi oraz seniorów;
- umożliwienie mieszkańcom MOF Ryk oraz turystom bezpieczne i atrakcyjne korzystanie z walorów przyrodniczych rzeki Wisły;
- zapewnienie przestrzeni zapewniających społecznościom lokalnym (w tym seniorom i osobom zagrożonym marginalizacją) opiekę i umożliwiającą integrację;
- prowadzenie działań wspierających dla seniorów i osób potrzebujących (w tym aktywizacja społeczna, integracja, usługi opiekuńcze);
- modernizacja i przyspieszenie rozwoju usług świadczonych drogą elektroniczną oraz zwiększenie powszechności ich wykorzystania przez mieszkańców.

Powiązanie celu z programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Kierunki działań wpisują się w założenia programu FEL 2021-2027, w szczególności w następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1.II - Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych

Cel szczegółowy 4.II - Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online

Cel szczegółowy 4.III - Wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne

Cel szczegółowy 4.K - Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej

Cel szczegółowy 4.F - Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Cel szczegółowy 5.I - Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich

Planowane rezultaty realizacji działań

Kierunek działań	Oczekiwane rezultaty	Wskaźniki pomiaru
<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa standardu świadczenia usług w placówkach wychowania przedszkolnego (w tym modernizacja obiektów, doposażenie w niezbędny sprzęt) ▪ wyrównywanie szans dzieci w wieku przedszkolnym przez dostosowanie działalności placówek wychowania przedszkolnego do opieki nad dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ▪ podniesienie jakości i rozszerzenie wachlarza zajęć dostępnych w placówkach wychowania przedszkolnego 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa bazy lokalowej i uatrakcyjnienie pobytu dzieci w placówkach ▪ lepsze dostosowanie placówek do opieki nad dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ▪ zapewnienie dostępu do wychowania przedszkolnego bez względu na miejsce zamieszkania na terenie MOF 	<p>Wskaźniki produktu</p> <p>WLWK-PLFCO02 - Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego</p> <p>WLWK-PLFCO01 - Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami w edukacji przedszkolnej</p> <p>WLWK-PLFCO06 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem</p> <p>WLWK-PLFCO11 - Liczba miejsc wychowania przedszkolnego dostosowanych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnością</p> <p>Wskaźniki rezultatu</p> <p>WLWK-PLFCR02 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty, którzy uzyskali kwalifikacje po opuszczeniu programu</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ popularyzacja aktywnego stylu życia poprzez tworzenie nowych „zielonych” miejsc wypoczynku i aktywności społecznej, atrakcyjnych dla rodzin z dziećmi oraz seniorów ▪ umożliwienie mieszkańcom MOF Ryk oraz turystom bezpieczne i atrakcyjne korzystanie z walorów przyrodniczych rzeki Wisły 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zagospodarowane przestrzenie publiczne o funkcji rekreacyjnej i turystycznej ▪ nowy produkt turystyczny w zakresie turystyki wodnej 	<p>Wskaźniki produktu</p> <p>WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami</p> <p>WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem</p> <p>WLWK-RCO114 - Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich</p> <p>Wskaźniki rezultatu</p> <p>WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ zapewnienie przestrzeni zapewniających społecznościom lokalnym (w tym seniorom i osobom zagrożonym marginalizacją) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwinięcie usług opiekuńczych świadczonych w miejscu zamieszkania 	<p>Wskaźniki produktu</p>

<p>opiekę i umożliwiającą integrację</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ prowadzenie działań wspierających dla seniorów i osób potrzebujących (w tym aktywizacja społeczna, integracja, usługi opiekuńcze) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ utworzenie miejsca opieki długoterminowej 	<p>WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami</p> <p>WLWK-PLRO205 - Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne</p> <p>WLWK-PLKLC002 - Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie</p> <p>WLWK-EECO12 - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie</p> <p>Wskaźniki rezultatu</p> <p>PROG-FELCR02 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych podmiotów realizujących usługi społeczne</p> <p>WLWK-EECR03 - Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu</p> <p>WLWK-PLKLCR04 - Liczba osób świadczących usługi w społeczności lokalnej dzięki wsparciu w programie</p> <p>PLKLCR02 - Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ modernizacja i przyspieszenie rozwoju usług świadczonych drogą elektroniczną oraz zwiększenie powszechności ich wykorzystania przez mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zwiększenie ilości kontaktów online na linii JST-mieszkaniec; ▪ zwiększenie dostępu do danych publicznych; ▪ szybsza wymiana danych pomiędzy partnerskimi JST 	<p>Wskaźniki produktu</p> <p>WLWK-PLRO013 - Liczba osób objętych szkoleniami w zakresie kompetencji cyfrowych</p> <p>WLWK-PLRO010 - Liczba podmiotów, które udostępniły informacje sektora publicznego/dane prywatne online</p> <p>WLWK-PLRO014 - Liczba podmiotów wspartych w zakresie cyberbezpieczeństwa</p> <p>WLWK-PLRO008 - Liczba podmiotów wspartych w zakresie rozwoju usług, produktów i procesów cyfrowych</p>

		<p>WLWK-PLRO199 - Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)</p> <p>WLWK-PLRO160 - Liczba rozwiązań wykorzystujących informacje sektora publicznego/dane prywatne</p> <p>WLWK-PLRO012 - Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości co najmniej 4 - transakcja</p> <p>Wskaźniki rezultatu</p> <p>WLWK-RCR011 - Użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych</p>
--	--	---

Lista projektów wpisujących się w kierunki działań

L.p.	Tytuł projektu	Wnioskodawca	Szacowana wartość (w Euro)
1	Modernizacja i doposażenie placów zabaw przy 9 przedszkolach z terenu gminy Ryki tworzącej Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk	Gmina Ryki	401 668,83
2	Dostosowanie części budynku edukacyjnego oraz zakup wyposażenia na potrzeby utworzenia przedszkola w miejscowości Stężycza	Gmina Stężycza	104 434,12
3	Wsparcie na rzecz wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem 10 ośrodków wychowania przedszkolnego (OWP) z terenu gminy Ryki tworzącej Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk.	Gmina Ryki	451 256,50
4	Wsparcie na rzecz wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Stężyczy	Gmina Stężycza	117456,67
5	Stworzenie przestrzeni turystycznej nad Wisłą	Miasto Dęblin	633 181,87

6	Zagospodarowanie Stawu Buksa na cele turystyczne	Gmina Ryki	855 651,18
7	Rozwój infrastruktury turystycznej poprzez zagospodarowanie zbiornika wodnego „Jeziska” w miejscowości Długowola	Gmina Stężycza	222 469,31
8	Modernizacja i wyposażenie infrastruktury niezbędnej do integracji społecznej oraz aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w Dęblinie	Miasto Dęblin	297 234,93
9	Wspierajmy się! – rozwój usług opiekuńczych i społecznych w mieście Dęblin	Miasto Dęblin	316 705,59
10	E-usługi dla mieszkańców MOF Ryk	Gmina Ryki Partnerzy: Miast Dęblin, Gmina Stężycza	486 212,94

Cel strategiczny 2. MOF Ryk – umiejętnie odpowiadający na wyzwania klimatyczne, wykorzystujący nowoczesne, proekologiczne rozwiązania

Istotnym wyzwaniem MOF jest utrzymanie wysokiej jakości środowiska, które jest ważnym aspektem w kontekście ochrony zdrowia mieszkańców, jakości surowców rolnych (jakość gleby, wody) oraz rozwoju turystyki i rekreacji (czystość rzek i zbiorników wodnych). Głównym problemem w tym kontekście jest okresowo zła jakość powietrza (przekroczenia dopuszczalnych poziomów benzo(a)pirenu, wynikająca z tzw. niskiej emisji). Obszar partnerstwa jest również dotykany skutkami zmian klimatycznych: niektóre tereny (położone w dolinach rzecznych) są zagrożone powodzią i podtopieniami, coraz częściej występują również gwałtowne zjawiska pogodowe powodujące straty materialne. Innym aspektem, który wynika z globalnego trendu wzrostu cen energii, jest obciążenie budżetów JST kosztami utrzymania budynków. Wpływa to negatywnie na możliwości finansowania innych działań niezbędnych do wzmacniania przewag konkurencyjnych MOF.

Działania w ramach celu będą bazowały na następujących atutach obszaru:

- dobra dostępność komunikacyjna oraz położenie w niedużej odległości od dużych ośrodków, sprzyjające łączeniu zamieszkania na terenie MOF z atrakcyjną pracą w aglomeracji warszawskiej lub obszarze metropolitalnym Lublina;
- generalnie czyste środowisko jako istotny czynnik dobrej jakości życia;
- świadomość i zainteresowanie władz lokalnych oraz mieszkańców podejmowaniem działań proekologicznych.

Kierunki działań:

- wspieranie zeroemisyjności w obszarze energetyki i gospodarki ciepłej;
- bezpieczeństwo ekologiczne;
- zwiększanie efektywności energetycznej budynków;
- popularyzacja wytwarzania i korzystania z energii ze źródeł odnawialnych;
- modernizacja systemów grzewczych umożliwiających ograniczenie emisji CO₂ oraz pyłów do atmosfery;
- edukacja ekologiczna.

Powiązanie celu z programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Kierunki działań wpisują się w **Cel szczegółowy 2.1** - Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych programu FEL 2021-2027

Planowane rezultaty realizacji działań

Kierunki działań	Oczekiwane rezultaty	Wskaźniki pomiaru
<ul style="list-style-type: none">▪ wspieranie zeroemisyjności w obszarze energetyki i gospodarki ciepłej (2.1)▪ bezpieczeństwo ekologiczne (2.4)▪ zwiększanie efektywności energetycznej budynków▪ popularyzacja wytwarzania i korzystania z energii ze źródeł odnawialnych▪ modernizacja systemów grzewczych umożliwiających ograniczenie emisji CO₂ oraz pyłów do atmosfery▪ edukacja ekologiczna	<ul style="list-style-type: none">▪ zmniejszenie emisji szkodliwych substancji do powietrza▪ ograniczenie strat ciepła▪ zwiększenie udziału OZE w produkcji energii	Wskaźniki produktu WLWK-RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej WLWK-PLRO027 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii ciepłej ze źródeł OZE WLWK-PLRO026 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł OZE WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami WLWK-PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE WLWK-PLRO023 - Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków WLWK-PLRO025 - Liczba zmodernizowanych źródeł ciepła (innych niż indywidualne)

		<p>Wskaźniki rezultatu</p> <p>WLWK-PLRR013 - Ilość wytworzonej energii elektrycznej ze źródeł OZE</p> <p>WLWK-PLRR012 - Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej</p> <p>WLWK-PLRR011 - Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej</p> <p>WLWK-RCR050 - Ludność odnosząca korzyści ze środków na rzecz jakości powietrza</p> <p>WLWK-PLRR073 - Roczne zużycie energii pierwotnej w budynkach publicznych</p> <p>WLWK-RCR029 - Szacowana emisja gazów cieplarnianych</p>
--	--	---

Lista projektów wpisujących się w kierunki działań

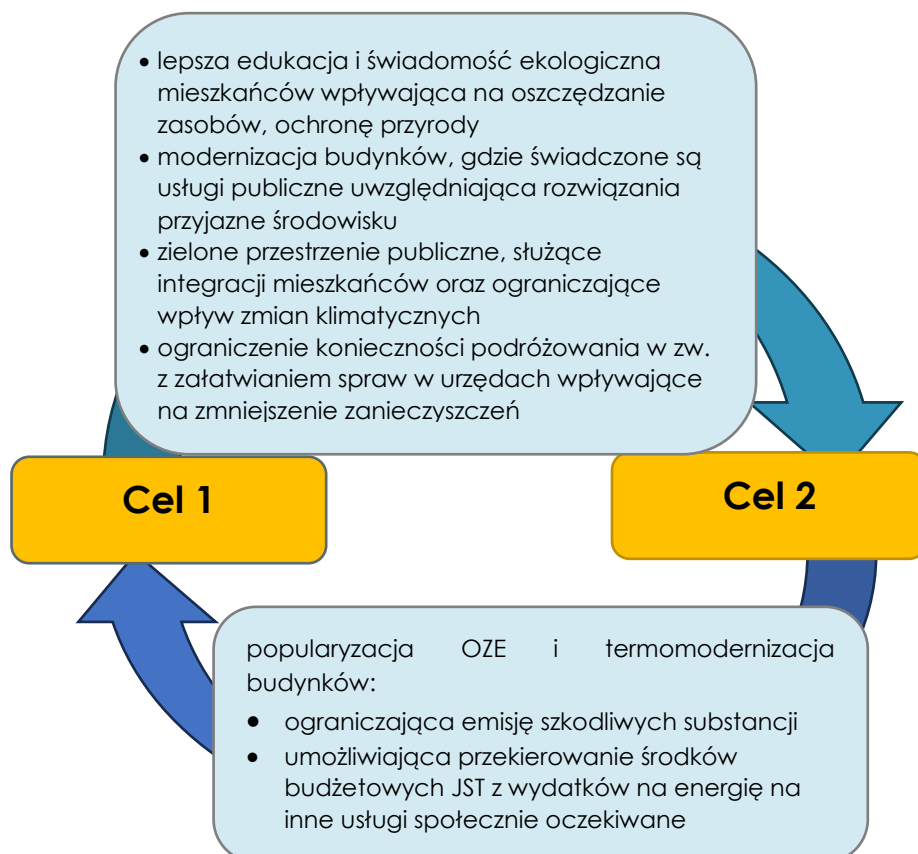
L.p.	Tytuł projektu	Wnioskodawca	Szacowana wartość (w Euro)
11	Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej w Dęblinie – etap III	Miasto Dęblin	1 750 316,78
12	Modernizacja budynków użyteczności publicznej w Rykach	Gmina Ryki	2 365 292,94
13	Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Stężycza	Gmina Stężycza	614 976,16

3.2. OPIS PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO

Zintegrowane podejście oznacza planowanie działań w sposób funkcjonalny, a nie tylko dziedzinowy. Taki sposób prowadzenia polityki rozwoju pozwala osiągnąć lepsze rezultaty, np. poprzez wykorzystanie efektów już zrealizowanych inwestycji lub optymalne zaplanowanie kolejności przeprowadzenia działań w czasie. W niniejszej strategii podejście zintegrowane przejawia się w kilku płaszczyznach:

- **integracja na poziomie celów** oznacza, iż są one wzajemnie powiązane, a zakres działań jednego celu wpływa na efekty realizacji działań przypisanych innemu celowi. Związki pomiędzy celami przedstawia schemat:

Ryc. 3. Schemat powiązań celów strategicznych

Źródło: opracowanie własne

- **integracja na poziomie projektów** oznacza przygotowywanie koncepcji projektowych które w możliwie dużym stopniu łączą wymiary (gospodarczy, społeczny, środowiskowy, przestrzenny) oraz zadania o charakterze inwestycyjnym i nieinwestycyjnym. Bardzo ważna jest również wzajemna komplementarność projektów (np. wykorzystanie tej samej przestrzeni/obiektów do realizacji działań dwóch różnych projektów) a także ich oddziaływanie (na całość bądź znaczącą część MOF). W ramach niniejszej strategii planowane są projekty partnerskie oraz wiązki wzajemnie komplementarnych projektów:

Tabela 3. Aspekty zintegrowania projektów

Formuła	Tytuł projektu	Aspekty zintegrowania
Projekt partnerski	E-usługi dla mieszkańców MOF Ryk	<ul style="list-style-type: none"> ➤ wypracowanie i wdrożenie wspólnego, jednolitego standardu realizacji usług publicznych na terenie MOF; ➤ uruchomienie wspólnej platformy umożliwiającej świadczenie e-usług i udostępnianie zasobów ISP przez gminy MOF
Wiązka projektów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Modernizacja i wyposażenie placów zabaw przy 9 przedszkolach z terenu gminy 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ możliwość korzystania z efektów realizacji projektu dla wszystkich mieszkańców MOF (realizacja wspólnego celu jakim jest

	<p>Ryki tworzącej Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dostosowanie części budynku edukacyjnego oraz zakup wyposażenia na potrzeby utworzenia przedszkola w miejscowości Stężycza ▪ Wsparcie na rzecz wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem 10 ośrodków wychowania przedszkolnego (OWP) z terenu gminy Ryki tworzącej Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk ▪ Wsparcie na rzecz wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Stężycy 	<p>zapewnienie dostępności do usług opieki przedszkolnej na całym obszarze MOF; każdy z projektów będzie oddziaływał w skali ponadgminnej)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ połączenie zadań o charakterze infrastrukturalnym i nieinfrastrukturalnym
Wiązka projektów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stworzenie przestrzeni turystycznej nad Wisłą ▪ Zagospodarowanie Stawu Buksa na cele turystyczne ▪ Rozwój infrastruktury turystycznej poprzez zagospodarowanie zbiornika wodnego „Jeziska” w miejscowości Długowola 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ stworzenie kompleksowej oferty turystycznej i oferty rekreacyjnej w oparciu o lokalne potencjały związane z dostępnością atrakcyjnej przestrzeni wokół zbiorników wodnych na obszarach wszystkich Gmin tworzących MOF Ryki (realizacja wspólnego celu, oddziaływanie na cały MOF)
Wiązka projektów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Modernizacja i wyposażenie infrastruktury niezbędnej do integracji społecznej oraz aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w Dęblinie ▪ Wspierajmy się! – rozwój usług opiekuńczych i społecznych w mieście Dęblin 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ stworzenie oferty usług opiekuńczych i zdrowotnych w ramach opieki długoterminowej do osób zamieszkałych na terenie miasta Dęblin oraz gminy Stężycza (realizacja wspólnego celu, oddziaływanie na dwie z trzech gmin cały MOF) ➤ połączenie zadań o charakterze infrastrukturalnym i nieinfrastrukturalnym
Wiązka projektów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej w Dęblinie – etap III ▪ Modernizacja budynków użyteczności publicznej w Rykach ▪ Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Stężycza 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ograniczenie emisji gazów cieplarnianych i oszczędność energii na terenie całego MOF (realizacja wspólnego celu, oddziaływanie na cały MOF)

- **integracja w sferze organizacyjnej** oznacza budowanie kultury współpracy w ramach zawiązanego partnerstwa oraz na linii partnerstwo – interesariusze. Ten drugi wymiar jest szczególnie ważny w przygotowaniu projektów publicznych, które powinny

uwzględniać wpływ, jaki wywierają na otoczenie społeczno-gospodarcze (np. dostrzeganie roli przedsiębiorców i twórców w kreowaniu produktu turystycznego);

- **uwzględnienie polityki rozwojowej stanowionej na wyższym szczeblu**, które oznacza w szczególności zachowanie spójności z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku oraz Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, a także Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030. Bardzo istotnym aspektem jest również dostosowanie planowanych działań do możliwości jakie określa program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 dla Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (w szczególności obszarów tematycznych i alokacji finansowej).

3.3. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ZIT MOF RYK Z DOKUMENTAMI WYŻSZEGO RZĘDU

Założeniem przyjętym w **Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030** jest identyfikacja powiązań funkcjonalnych sześciu gmin oraz ich zasobów (materialnych i niematerialnych), które mogą stać się źródłem przewagi konkurencyjnej całego obszaru partnerstwa. W efekcie wyznaczone zostały cele i przedsięwzięcia, skoncentrowane na uzyskiwaniu korzyści wspólnych dla zaangażowanych gmin i powiatu. W skład obszaru, dla którego przygotowano strategię ponadlokalną wchodzi miejski obszar funkcjonalny Ryk. Z tego względu Strategia ZIT MOF Ryk stanowi rozwinięcie wybranych wątków strategii ponadlokalnej, które są szczególnie istotne dla wzmocnienia pozycji miast i całego MOF w strukturze osadniczej regionu.

CELE STRATEGII ZIT MOF RYK	CELE STRATEGII ROZWOJU PONADLOKALNEGO PARTNERSTWA POWIATU RYCKIEGO 2022-2030
Cel 1 MOF Ryki - dobre miejsce do życia, zapewniające warunki samorealizacji zarówno najmłodszym mieszkańcom, osobom w pełni sił witalnych, jak i seniorom.	Cel strategiczny 1: Wysoki poziom przedsiębiorczości i transformacji cyfrowej na terenie powiatu ryckiego (Kierunek działań 3. Rozwój usług cyfrowych oraz zwiększanie kompetencji cyfrowych mieszkańców)
	Cel strategiczny 3: Wysoka jakość życia mieszkańców powiatu ryckiego dzięki zwiększonej spójności społecznej oraz dostępności usług publicznych w ramach Partnerstwa Powiatu Ryckiego (Kierunek działań 1. Stworzenie spójnego systemu działań aktywizacyjno - włączających adresowanych do grup defaworyzowanych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb starzejącego się społeczeństwa oraz profilaktyki zdrowotnej Kierunek działań 2. Rozwój zintegrowanej przestrzeni rekreacyjno-turystycznej powiatu ryckiego w oparciu o potencjał sieciowania MOF)
Cel 2. MOF Ryk – umiejętnie odpowiadający na wyzwania klimatyczne, wykorzystujący nowoczesne, proekologiczne rozwiązania	Cel strategiczny 2: Dobry stan środowiska naturalnego na terenie Partnerstwa Powiatu Ryckiego (Kierunek działań 1. Wspieranie zeroemisyjności w obszarze energetyki i gospodarki ciepłej)

W procesie definiowania celów i kierunków działań Strategii ZIT MOF Ryk 2023-2030 zachowano **spójność z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030**, zarówno jeśli chodzi o jej cele jak i wymiar terytorialny.

Samo zawiązanie Związku ZIT i przygotowanie strategii terytorialnej wypełnia zapisy Celu operacyjnego 4.6. *Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania* (kierunki działań: Budowanie partnerstw na rzecz inicjatyw wymagających współpracy wielopoziomowej oraz międzyinstytucjonalnej; Rozwijanie kompetencji JST w planowaniu i programowaniu rozwoju). Ponadto cele Strategii ZIT MOF Ryk są spójne z następującymi celami operacyjnymi SRWL:

CELE STRATEGII ZIT MOF RYK 2023-2030	CELE OPERACYJNE SRWL 2030
Cel strategiczny 1: MOF Ryki - dobre miejsce do życia, zapewniające warunki samorealizacji zarówno najmłodszym mieszkańcom, osobom w pełni sił witalnych, jak i seniorom.	2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej
	2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków, subregionalnych i lokalnych)
	3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu
	4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego
	4.2. Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych
	4.3. Włączenie i integracja społeczna
	4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania
Cel strategiczny 2: MOF Ryk – umiejętnie odpowiadający na wyzwania klimatyczne, wykorzystujący nowoczesne, proekologiczne rozwiązania	2.4. Ochrona walorów środowiska

W wymiarze terytorialnym obszar MOF Ryk zaliczony jest do **dwóch typów obszarów strategicznej interwencji (OSI)**:

- Miejskie Obszary Funkcjonalne (MOF ośrodków lokalnych – z ukierunkowaniem na budowanie potencjału rozwojowego oraz wzmacnianie istniejących powiązań funkcjonalnych);
- OSI subregionalne (Powiśle - z ukierunkowaniem na społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego obszarów nadwiślańskich).

Wyznaczenie Miejskich Obszarów Funkcjonalnych ośrodków lokalnych (miast powiatowych) było wyrazem zaadresowania w polityce rozwojowej Województwa Lubelskiego zasady równoważenia rozwoju, a więc wspierania siły rozwojowej mniejszych ośrodków miejskich. Zasięgi MOF zostały ustalone na podstawie przeprowadzonej analizy wielokryterialnej, mającej na celu identyfikację miasta lub grupy miast, które oddziałuje/ą ekonomicznie, społecznie, przestrzennie, kulturowo itp. na otaczające gminy, tworząc powiązania funkcjonalne. Wyniki analizy wielokryterialnej zostały poddane konsultacjom z zainteresowanymi samorządami, co pozwoliło na ostateczne ukształtowanie granicy poszczególnych MOF. W gronie MOF ośrodków lokalnych wskazany został MOF Ryk, obejmujący część miejską gminy miejsko-wiejskiej Ryki i gminę miejską Dęblin – jako ośrodek rdzeniowy oraz część wiejską gminy miejsko-wiejskiej Ryki i gminę wiejską Stężycza – jako strefa zewnętrzna MOF. W związku z tym obszar

oddziaływania niniejszej Strategii ZIT MOF Ryk pokrywa się z granicami MOF Ryk określonymi w SRWL.

Ponadto, wśród przykładowych inicjatyw lokalnych wpisujących się w kierunki działań służące wzmocnieniu funkcjonalnemu miast i ich obszarów funkcjonalnych wskazano realizację kompleksu turystycznego wykorzystującego istniejącą infrastrukturę sportowo-rekreacyjną (basen powiatowy, staw Buksa, hala sportowa z kompleksem boisk) w mieście Ryki jako elementu wzmacniającego funkcje ośrodka lokalnego, sprzyjającego wykorzystaniu potencjału rozwojowego obszaru funkcjonalnego Powiśle.

4. WARUNKI I PROCEDURY OBOWIĄZUJĄCE W REALIZACJI STRATEGII ZIT

4.1. ZASADY REALIZACJI STRATEGII

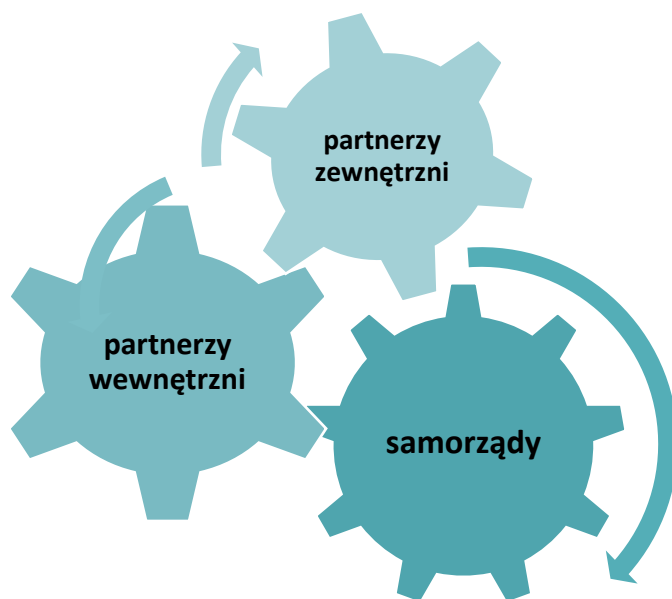
Realizacja strategii musi się opierać na czytelnych mechanizmach i konsekwentnie prowadzonych działaniach. Strategia ZIT MOF powinna stać się faktycznym punktem odniesienia dla podejmowanych przez administrację samorządową decyzji, wzmacniając tym samym przewidywalność oraz transparentność procesów rozwojowych i standardy zarządzania strategicznego w administracji.

Dla osiągnięcia celów zaplanowanych w niniejszej Strategii konieczne jest stworzenie odpowiednich procedur zarządzania, zorientowanych na organizację współpracy w trzech wymiarach:

- współpraca pomiędzy samorządami tworzącymi Związek ZIT;
- współpraca pomiędzy samorządami a partnerami, interesariuszami społecznymi, gospodarczymi;
- współpraca pomiędzy samorządami a otoczeniem zewnętrznym.

Realizacja Strategii wpłynie na upowszechnienie się w społeczności postawy współpracy dla osiągnięcia wybranych celów; mieszkańcy uświadomią sobie, że dzięki współpracy można określone cele realizować skuteczniej niż indywidualnie.

Ryc. 4. Schemat kooperacji międzysektorowej na rzecz Strategii

Źródło: opracowanie własne

Jest to ambitne podejście, wymagające umiejętności współpracy, udzielania kredytu zaufania, a także dobrej komunikacji. Dlatego też niezbędne jest ustalenie wspólnych wartości/zasad, którymi będą się kierować różni interesariusze, gdyż skuteczność działań zależy bezpośrednio od skali zrozumienia, akceptacji i aktywności wielu osób, środowisk i instytucji.

Zasady realizacji Strategii, które podzielają członkowie Związku ZIT to:

- **Partycypacja i partnerstwo** – otwartość na nowe propozycje rozwiązywania spraw, na współpracę i równorzędne traktowanie różnych środowisk i podmiotów, także gotowość na kompromis dotyczący celów rozwojowych i środków do jego realizacji;
- **Odpowiedzialność i konsekwencja** we wdrażaniu strategii, traktowanej jako zobowiązanie podjęte wobec mieszkańców MOF, wiarygodność. Odpowiedzialność to także sprawność struktur samorządowych, rozumiana jako skuteczność działania, odpowiedzialność za wysoką jakość życia mieszkańców, w tym przestrzeń publiczną;
- **Zintegrowane podejście** - dążenie do spójnego, kompleksowego, przemyślanego, i uzgodnionego postrzegania procesów rozwojowych, składających się na ekosystem całego obszaru funkcjonalnego;
- **Strategiczne podejście** – koncentracja tylko na wybranych tematach, selektywność;
- **Elastyczne reagowanie** – przyjęty w strategii katalog celów, działań będzie podlegał modyfikacji, dostosowaniu, aktualizacji, w zależności od zmian zachodzących w otoczeniu. Elastyczne reagowanie to także sposób działania administracji, która jest otwarta i zachęcająca mieszkańców do zaangażowania i poszukiwania wspólnych rozwiązań.

4.2. STRUKTURA ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ

Gminy tworzące MOF Ryk podpisały 21 marca 2023r. Porozumienie międzygminne w sprawie powołania Związku ZIT, mającego na celu współpracę jednostek samorządu terytorialnego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk, służącego realizacji zadań w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Porozumienie określa w szczególności:

- przedmiot porozumienia i termin jego obowiązywania;
- zadania stron, w tym zadania lidera porozumienia;
- zasady współpracy przy opracowaniu strategii ZIT, a także realizacji dalszych działań z niej wynikających (w tym aplikowanie o środki, wspólne działania w ramach ZIT).

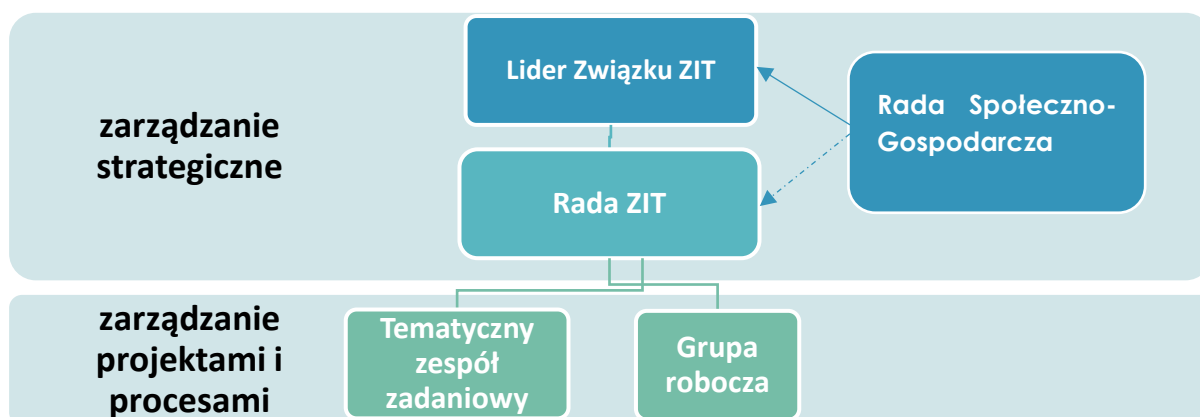
Biorąc pod uwagę treść Porozumienia oraz dotychczasowe doświadczenia związane z bieżącą współpracą ustanowiona została następująca struktura zarządzania Strategią:

- Lider Związku ZIT
- Rada ZIT
- Rada Społeczno – Gospodarcza.

W celu zwiększenia efektywności realizacji instrumentu ZIT, w zależności od potrzeb zidentyfikowanych przez Lidera Związku ZIT lub Radę ZIT, możliwe jest powoływanie dodatkowych, tematycznych zespołów zadaniowych i grup roboczych.

Decyzje o działaniach Partnerstwa podejmowane są w sposób koncyliacyjny.

Ryc. 5. Schemat organizacyjny wdrażania Strategii

Źródło: opracowanie własne

Lider Związku ZIT

Organem wykonawczym Związku ZIT jest **Lider Związku ZIT** – Gmina Ryki reprezentowana przez Burmistrza Ryk lub inną upoważnioną osobę. Strony Porozumienia ws. ustanowienia Związku ZIT przekazały zadania publiczne, polegające na opracowaniu i koordynacji wdrożenia Strategii ZIT oraz opracowaniu innych, niezbędnych do uchwalenia lub realizacji Strategii ZIT dokumentów. Lider Związku ZIT reprezentuje również członków Związku ZIT przed osobami trzecimi, w tym instytucjami i organami administracji publicznej w szczególności przed IZ województwa i IZ krajowymi oraz ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego w procesie negocjacji, ustanawiania i realizacji instrumentu ZIT.

Zadania Lidera:

- opracowanie Strategii ZIT oraz wszelkich innych dokumentów niezbędnych do uchwalenia lub realizacji Strategii ZIT, a także zmian i modyfikacji Strategii ZIT oraz uzgadnianie ich treści z pozostałymi członkami związku ZIT oraz innymi podmiotami;
- informowanie Partnerów Związku ZIT o przypadkach, które mogą mieć wpływ na prawidłową i terminową realizację powierzonych zadań;
- pełna współpraca z wykonawcą Strategii ZIT i innych dokumentów niezbędnych do uchwalenia i wdrożenia strategii ZIT;
- pełnienie funkcji Przewodniczącego Rady ZIT;
- organizacja warsztatów i spotkań w procesie opracowania i wdrażania strategii ZIT oraz wszelkich innych dokumentów niezbędnych do uchwalenia lub wdrażania Strategii ZIT;
- koordynacja oraz organizacja prac dotyczących wdrażania strategii ZIT, przy uwzględnieniu ewentualnych warunków ustanowionych przez IZ;
- informowanie Partnerów Związku ZIT o ustaleniach, działaniach i faktach mających wpływ na realizację celów Porozumienia;
- obsługa organizacyjna i techniczna Rady Społeczno-Gospodarczej

Rada ZIT

Rada ZIT jest ciałem wspierającym i doradczym Lidera Związku ZIT.

Tabela 4. Skład i zadania Rady ZIT

Skład	Najważniejsze zadania
<p>Osoby pełniące funkcję organów wykonawczych członków Związku ZIT – 1 przedstawiciel z każdej z gmin</p> <p>Pracami Komitetu Sterującego kieruje Przewodniczący – Burmistrz Ryk</p>	<ul style="list-style-type: none">▪ opiniowanie projektu Strategii ZIT oraz projektu jej aktualizacji oraz projektów innych dokumentów niezbędnych do uchwalenia i realizacji Strategii ZIT, wymaganych przez IZ lub inne uprawnione podmioty, celem przedstawienia Liderowi Związku ZIT odpowiednich rekomendacji;▪ inicjowanie aktualizacji lub zmian Strategii ZIT;▪ analizowanie wszelkich kwestii, które mają wpływ na rozwój Partnerstwa MOF;▪ opiniowanie dokumentów strategicznych, opracowywanych dla Partnerstwa MOF oraz konsultowanie i akceptowanie ich zmian;▪ podejmowanie inicjatyw mających na celu promowanie Partnerstwa MOF;▪ wypracowywanie propozycji działań o charakterze systemowym i doraźnym, podnoszących efektywność rozwoju Partnerstwa MOF;▪ identyfikowanie głównych czynników opóźniających realizację i obniżających jakość planowanych działań, służących rozwojowi Partnerstwa MOF oraz formułowanie rekomendacji w tym zakresie;▪ formułowanie propozycji rozwiązań dotyczących usprawnień i środków naprawczych mających na celu zwiększenie efektywności rozwoju Partnerstwa MOF;▪ wyznaczanie kierunków rozwoju Partnerstwa MOF w tym, wskazywanie działań/projektów planowanych do realizacji w ramach instrumentu ZIT

Rada ZIT podejmuje decyzje w formie uchwał przyjmowanych zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu jej członków. Każdy członek Rady ZIT posiada 1 głos. Szczegóły organizacyjne funkcjonowania Rady ZIT określa paragraf 8 Porozumienia międzygminnego z dnia 21 marca 2023r.

Rada Społeczno-Gospodarcza

Lider Porozumienia wspomagany jest głosem przedstawicieli partnerów społecznych i gospodarczych zasiadających w **Radzie Społeczno-Gospodarczej**. Jest to ciało konsultacyjno-doradcze w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Związku ZIT, a jednocześnie istotny kanał angażowania społeczności lokalnej podczas realizacji zapisów Strategii. Zadaniem Rady będzie zapewnienie zaangażowania społecznego na wszystkich etapach planowania i wdrażania Strategii ZIT MOF.

Tabela 5. Skład i zadania Rady Społeczno-Gospodarczej

Skład	Najważniejsze zadania
<p>Przedstawiciele reprezentujących obywatelskie, działających na rzecz środowiska oraz odpowiedzialnych za włączenia społeczne, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji, działających na obszarze Związku ZIT</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udział w organizowanych spotkaniach i warsztatach związanych z opracowaniem Strategii ZIT i procesem jej wdrożenia; ▪ opiniowanie projektu Strategii ZIT oraz jej aktualizacji i zmian; ▪ inicjowanie prac nad aktualizacją i zmianami Strategii ZIT; ▪ formułowanie rekomendacji w zakresie kierunków rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego MOF

Sposób powołania Rady Społeczno-Gospodarczej reguluje Regulamin dotyczący zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Rady Społeczno-Gospodarczej ZIT MOF Ryk. Został on przygotowany przez Lidera Związku ZIT a następnie pozytywnie zaopiniowany przez Radę ZIT w drodze uchwały¹⁴. Na mocy tej uchwały członkowie Rady ZIT wskazali kandydatów do Rady Społeczno-Gospodarczej, biorąc pod uwagę doświadczenie kandydatki/kandydata w działaniach na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwoju społeczno-gospodarczego MOF.

Członkowie Rady Społeczno-Gospodarczej zostali powołani przez Lidera Związku¹⁵. Radę tworzy 8 osób. Są to przedstawiciele organizacji pozarządowych (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Rykach, LGD „Lepsza przyszłość Ziemi Ryckiej”, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Oddział Rejonowy w Dęblinie, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Ignis”, Stowarzyszenie „Eko-Reset”, Towarzystwo Przyjaciół Stężycy, Stowarzyszenie Kobiet „Liderki Wiejskie” oraz przedstawiciel przedsiębiorców. Starano się zachować reprezentatywność geograficzną (obecność przedstawicieli z każdej z gmin MOF) oraz merytoryczną (reprezentanci zajmujący się m.in. sprawami seniorów, ekologii, rozwoju gospodarczego i lokalnego, praw kobiet, kultury).

Na posiedzeniu w dniu 8 lutego 2024 r. Rada Społeczno – Gospodarcza ZIT MOF Ryk zaopiniowała pozytywnie projekt dokumentu „Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ryk 2023-2030”.

Partnerstwa projektowe

Do przygotowania a następnie realizacji projektów partnerskich ustanawiane będą partnerstwa projektowe wraz z określeniem lidera. Szczegóły funkcjonowania takiego partnerstwa projektowego będą określone w stosownym porozumieniu.

¹⁴ Uchwała Nr 2/2023 Rady ZIT MOF Ryk z dnia 12 lipca 2023r. w sprawie zaopiniowania Regulaminu dotyczącego zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Rady Społeczno-Gospodarczej ZIT MOF Ryk

¹⁵ Zarządzenie Nr 147/2023 Burmistrza Ryk z dnia 12 lipca 2023r. w sprawie powołania Rady Społeczno-Gospodarczej ZIT MOF Ryk.

4.3. ZMIANA STRATEGII

Zgodnie z przyjętą do realizacji zasadą elastycznego reagowania, a szczególnie ze względu na dynamikę zmian zachodzących w otoczeniu, Strategia może podlegać aktualizacji.

Strategia podlega ocenie, nie rzadziej niż raz na dwa lata. W tym celu, Rada ZIT może zlecić przygotowanie zewnętrznego raportu ewaluacyjnego. Rada ZIT przyjmuje wnioski i rekomendacje wynikające z takiego opracowania. Na podstawie przeprowadzonej analizy zostaną sformułowane wnioski dla podjęcia przez Radę ZIT rekomendacji w sprawie utrzymania lub zmiany Strategii. Wnioski te będą przedstawione Liderowi Związku ZIT, który podejmuje decyzję co do dalszych kroków.

Każda zmiana lub aktualizacja Strategii ZIT będzie wymagała zaopiniowania projektu zmiany przez Radę ZIT.

4.4. MONITORING I OCENA STRATEGII

Monitorowanie

Monitoring służy bieżącej obserwacji postępów w realizacji strategii, a także umożliwia dokonanie oceny efektów jej wdrażania. W tym celu systematycznie zbierane i analizowane są dane opisujące przede wszystkim terminowość realizacji zadań i osiąganie produktów w zaplanowanych terminach.

Dlatego też, w monitoring procesu wdrażania strategii będą zaangażowane wszystkie struktury działające w ramach Związku ZIT. Niezbędne dane będą gromadzone i opracowywane przez zespół wyznaczony przez Lidera Związku ZIT, na podstawie informacji pozyskanych od pozostałych członków Związku, w tym liderów porozumień projektowych, które będą miały bieżący kontakt z wykonawcami projektów.

Raz na dwa lata Lider Związku ZIT opracuje **Raport o stanie realizacji strategii**.

Raport uwzględni m.in.:

- informacje kontekstowe na temat aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej MOF Ryk;
- informacje na temat postępów w realizacji projektów: monitoring rzeczowy odnoszący się do terminowości realizowania zadań oraz monitoring finansowy obejmujący analizę przepływów finansowych;
- informacje na temat wskaźników realizacji celów strategicznych;

Projekt Raportu o stanie realizacji strategii zostanie **poddany dyskusji** na forum Rady ZIT oraz Rady Społeczno-Gospodarczej, a także z udziałem zainteresowanych interesariuszy. Oba ciała opiniodawczo-doradcze mogą formułować wnioski i rekomendacje dotyczące treści raportu (proponując zmiany, uzupełnienia, itp.), a przede wszystkim dotyczące koniecznych działań w kolejnym roku realizacji strategii.

Dopuszcza się możliwość prezentacji projektu raportu organom stanowiącym samorządów terytorialnych tworzących Związki ZIT. Raport będzie przygotowywany w czasie odpowiednim do wykorzystania go przy opracowaniu raportów o stanie gminy.

Po przeprowadzeniu dyskusji Lider Związku ZIT przygotowuje końcową wersję raportu i formalnie ją akceptuje.

Monitoring będzie prowadzony za pomocą **zestawu wskaźników** ujętych w dwa typy:

- wskaźniki celu strategicznego, wybrane jako mierniki postępu osiągania tych celów, skorelowane ze wskaźnikami wykorzystanymi w części diagnostycznej. Dla wskaźników celu strategicznego określono wartość bazową oraz oczekiwaną zmianę trendu do roku 2030;
- wskaźniki projektowe, mierzące realizację projektów planowanych do realizacji w ramach ZIT. Do tego celu wykorzystano wskaźniki produktu oraz rezultatu zawarte w Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027¹⁶.

Tabela 6. Tabela wskaźników monitorowania Strategii.

Cel strategiczny / Nazwa wskaźnika rezultatu strategicznego	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok 2022)	Oczekiwana zmiana trendu (rok 2030)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
Cel 1: MOF Ryki - dobre miejsce do życia, zapewniające warunki samorealizacji zarówno najmłodszym mieszkańcom, osobom w pełni sił witalnych, jak i seniorom.					
Liczba ludności ogółem*	osoby	38 414	zahamowana nie dynamiki spadku	GUS	Co 2 lata
WLWK-PLRO124 - Liczba doposażonych przedszkoli **	Szt.	-	11	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLFCO02 - Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego**	Os.	-	5	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLFCO01 - Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami w edukacji przedszkolnej**	Os.	-	329	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)**	Szt.	-	1	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLFCO06 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem**	Os.	-	15	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLFCR02 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty, którzy uzyskali	Szt.	-	15	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu

¹⁶ „Szczegółowy Opisz Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027”, załącznik nr 1 do uchwały nr CDLX/8101/2023 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 12 maja 2023 r.

kwalfikacje po opuszczeniu programu**					
WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem**	Szt.	-	3	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem**	Osoby	-	10 tys.	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO205 - Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne**	Szt.	-	1	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami*	Szt.	-	1	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
PROG-FELCR02 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych podmiotów realizujących usługi społeczne**	Osoby	-	30	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLKLC002 - Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie**	Osoby	-	50	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO010 - Liczba podmiotów, które udostępniły informacje sektora publicznego/dane prywatne on-line**	Szt.	-	3	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO012 - Liczba usług publicznych udostępniionych on-line o stopniu dojrzałości co najmniej 4 – transakcja**	Szt.	-	3	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO013 - Liczba osób objętych szkoleniami w zakresie kompetencji cyfrowych**	osoby	-	4	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-RCR011 - Użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych**	osoby	-	2000	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu

Cel 2: MOF Ryk – umiejętnie odpowiadający na wyzwania klimatyczne, wykorzystujący nowoczesne, proekologiczne rozwiązania.					
Liczba gospodarstw domowych wykorzystująca węgiel jako jedno ze źródeł ogrzewania*	szt.	Ryki 3225 Dęblin 1372 Stężycza 1027	spadkowy	Centralna Ewidencja Emisyjności Budynków	Co 2 lata
WLWK-RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej**	szt.	–	6	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
WLWK-PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE**	Szt.	-	6	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Ludność odnosząca korzyści ze środków na rzecz jakości powietrza**	osoby	–	38 tys.	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Roczne zużycie energii pierwotnej w budynkach publicznych**	kWh(m2*rok)	–	Spadek o 30%	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu

*wskaźniki celu strategicznego

** wskaźniki projektowe

Źródło: opracowanie własne.

Ocena (ewaluacja)

Celem dokonania oceny stopnia osiągnięcia celów strategicznych (a więc skuteczności wdrażania strategii) przeprowadza się jej ewaluację. W odróżnieniu od monitoringu, który jest procesem ciągłym, ewaluacja odbywa się w konkretnych punktach osi czasu: na zakończenie całego procesu wdrażania strategii (ewaluacja końcowa, ex-post) oraz – gdy strategia ma wyodrębnione etapy kończące się konkretnymi rezultatami – ewaluacja etapowa (mid-term).

Przedmiotem ewaluacji jest, co do zasady stopień osiągnięcia celów strategicznych, na ogół dokonuje się jej na dwóch poziomach: oceny skuteczności osiągania rezultatów bezpośrednich i skuteczności osiągania celów strategicznych (rezultatów strategicznych). Przeprowadzając ocenę strategii, warto uwzględnić stosowanie poniższych kryteriów oceny:

- trafność
- efektywność
- skuteczność
- użyteczność
- trwałość.

Za przeprowadzenie ewaluacji strategii odpowiada Lider Związku ZIT, badanie zostanie przeprowadzone przez strukturę niezależną w stosunku do władz Partnerstwa (ekspertów zewnętrznych). Wnioski i rekomendacje zostaną przedyskutowane na forum Rady ZIT oraz Rady Społeczno-Gospodarczej i mogą posłużyć do ewentualnej aktualizacji Strategii oraz wypracowania kolejnej edycji dokumentu.

5. OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA PARTNERÓW SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH

Strategia to nie tylko dokument, to przede wszystkim – proces. Naturalną konsekwencją takiego założenia jest zaangażowanie i współuczestnictwo interesariuszy, z różnych środowisk, na każdym etapie budowania strategii.

Jest to zgodne z jedną z zasad przyjętych do stosowania w ramach prac, partycypacji i partnerstwa.

5.1. PARTYCYPACJA SPOŁECZNA NA ETAPIE PRZYGOTOWYWANIA STRATEGII

Jak już zostało zaznaczone we wstępie niniejsza Strategia jest naturalnym elementem procesu przygotowania „Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Partnerstwa Powiatu Ryckiego na lata 2023-2030”. Cały proces został poprowadzony w taki sposób, aby umożliwić diagnozę i identyfikację najistotniejszych problemów i wyzwań, a także pomysłów na działania zarówno dla Partnerstwa Powiatu Ryckiego, jak i dla Związku ZIT MOF.

Partycypacja przeprowadzona została w trzech wymiarach, poprzez:

- kontakt z kluczowymi interesariuszami w trakcie prac nad diagnozą sytuacji;
- warsztaty i spotkania towarzyszące procesowi identyfikacji kluczowych elementów projekcyjnych Strategii;
- uwagi zgłoszone podczas konsultacji społecznych projektu dokumentu.

Ryc. 6. Etapy włączenia interesariuszy

Źródło: opracowanie własne

Narzędzia i formy partycypacji dobrano w taki sposób, aby zapewnić udział w procesie zróżnicowanej grupy interesariuszy, wśród których byli:

- w części dotyczącej diagnozy: młodzież, przedsiębiorcy, mieszkańcy, a także przedstawiciele partnerów oraz gminnych jednostek organizacyjnych;
- w części dotyczącej określania celów strategicznych: przedstawiciele partnerów oraz miejskich i gminnych jednostek organizacyjnych, wykorzystane były także wyniki badań ankietowych wśród mieszkańców;
- w części dotyczącej określania działań i projektów: przedsiębiorcy, przedstawiciele partnerów oraz miejskich i gminnych jednostek organizacyjnych.

Do dopisania: partycypacja na etapie konsultacji społecznych

5.2. PARTYCYPACJA SPOŁECZNA NA ETAPIE REALIZACJI STRATEGII I OCENY EFEKTÓW JEJ REALIZACJI

Kluczowym wyzwaniem na etapie realizacji strategii będzie **animowanie debaty publicznej**, ogniskującej się wokół przyszłości rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego Ryk, tak aby skutecznie zaprosić do niej jak najszersze grupy społeczności. Debata publiczna w procesie zarządzania strategicznego pełni rolę platformy komunikacji władz samorządowych z szeroko rozumianą grupą interesariuszy, wnioski z niej płynące, mimo iż nie mają charakteru obligatoryjnego, będą mogły wzmacniać jakość procesów decyzyjnych, wpływając tym samym na dobre rządzenie.

Na etapie realizacji strategii, przewiduje się zaangażowanie wszystkich dotychczasowych struktur, aktywowanych podczas prac nad strategią, a więc Rady ZIT oraz Rady Społeczno-Gospodarczej.

Przewiduje się również rozwinięcie różnego rodzaju aktywności.

Działania **informacyjne i promocyjne**:

- wykorzystanie stron internetowych członków Związku ZIT i interesariuszy;
- wykorzystanie mediów społecznościowych;
- zamieszczanie informacji w lokalnych mediach drukowanych.

Kolejnym elementem sprzyjającym kreowaniu debaty publicznej, o charakterze bardziej eksperckim, będą **cykliczne seminaria**, organizowane przy okazji dyskusji nad raportem monitoringowym lub raportem ewaluacyjnym. Zakłada się między innymi organizację **otwartych paneli dyskusyjnych**, szeroko promowanych w mediach społecznościowych, zapraszających do uczestnictwa i zadawania pytań, szczególnie w formie on line. Format takich seminariów, z udziałem lokalnych liderów oraz ekspertów z samorządu województwa, dawałby walor cennej obiektywizacji, spojrzenia z zewnątrz na procesy lokalne. Ważne jest, aby organizując powyższe wydarzenia, zapraszać interesariuszy zewnętrznych, szczególnie z okolicznych ośrodków miejskich, co sprzyjać będzie budowaniu relacji.

6. PLANOWANE ŹRÓDŁA I FORMY FINANSOWANIA

Działania, a przede wszystkim projekty, zdefiniowane w niniejszej strategii będą finansowane z dwóch podstawowych źródeł:

- z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Środki będą pochodziły z instrumentu ZIT, w ramach którego MOF Ryk ma dedykowaną pulę środków;
- z budżetów gmin wchodzących w skład Związku ZIT. Będą to środki na pokrycie wkładu własnego do projektów realizowanych w instrumencie ZIT.

Tabela 7. Współfinansowanie projektów Strategii ZIT w ramach poszczególnych działań FEL 2021-2027

Działanie FEL 2021-2027	Zakładana kwota dofinansowania (w Euro)	Zakładana wartość wkładu własnego JST (w Euro)
Działanie 2.2.	413 281,00	72 931,94
Działanie 4.3.	2 533 228,74	447 040,36
Działanie 7.5.	430 187,5	75 915,45
Działanie 7.7.	252 649,69	44 585,24
Działanie 8.7	300 870,31	15 835,28
Działanie 10.5.	512 292,5	56 420,67
Działanie 11.2.	1 454 607,00	256 695,36

Biorąc pod uwagę zasady dla poszczególnych działań FEL 2021-2027 zakłada się podstawową formę finansowania - dotację.

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Miejski Obszar Funkcjonalny Ryk	4
Ryc. 2. Schemat celów Strategii ZIT MOF	19
Ryc. 3. Schemat powiązań celów strategicznych	28
Ryc. 4. Schemat kooperacji międzysektorowej na rzecz Strategii	33
Ryc. 5. Schemat organizacyjny wdrażania Strategii	35
Ryc. 6. Etapy włączania interesariuszy	42

SPIS TABEL

Tabela 1 MOF Ryk – podstawowe dane w 2020r.....	4
Tabela 2 Kluczowe potencjały i bariery rozwojowe MOF Ryk.....	16
Tabela 3. Aspekty zintegrowania projektów.....	28
Tabela 4. Skład i zadania Rady ZIT.....	36
Tabela 5. Skład i zadania Rady Społeczno-Gospodarczej	37
Tabela 6. Tabela wskaźników monitorowania Strategii.....	39
Tabela 7. Współfinansowanie projektów Strategii ZIT w ramach poszczególnych działań FEL 2021-2027.....	44